

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра статистики та математичних методів в економіці
Кафедра економіки, права та управління бізнесом

Допущено до захисту
Завідувачка кафедри
статистики та ММЕ

“ ” _____ 2024 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня бакалавра

зі спеціальності 051 «Економіка»
за освітньою програмою «Бізнес-економіка та аналітика»
на тему: «Підприємницька діяльність як вид самозайнятості»

Виконавець:

студентка ФЕУП

Ткач Вікторія Артемівна _____

Науковий керівник:

к.е.н., старший викладач

Деньгуб Валентина Василівна _____

Одеса - 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИЗНАЧЕННЯ	
ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ.....	5
1.1. Особливості функціонування, підприємницької діяльності в Україні...	5
1.2. Теоретичні підходи до визначення сутності підприємницької діяльності в Україні.....	16
1.3. Інформаційно-аналітичне дослідження стану та перспектив розвитку підприємництва в Україні.....	23
РОЗДІЛ 2. СТАТИСТИЧНА ОЦІНКА СТАНУ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ	
ДІЯЛЬНОСТІ В ОДЕСЬКІЙ ОБЛАСТІ.....	27
2.1. Загальна статистична оцінка поточного стану підприємницької діяльності в Одеській області.....	27
2.2. Оцінка стану підприємницького середовища в Одеській області.....	33
2.3. Статистична та аналітична оцінка державної підтримки та основних перешкод для ведення підприємницької діяльності в Одеському регіоні...	42
РОЗДІЛ 3. СТАТИСТИЧНІ ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	
ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	52
3.1. Визначення тенденцій розвитку підприємницької діяльності в Одеському регіоні.....	52
3.2. Рекомендації щодо розвитку підприємництва в Одеському регіоні	57
ВИСНОВКИ.....	65
Список використаних джерел.....	67

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасних умовах функціонування економіка України перебуває у фазі трансформації, а тому важливо забезпечити позитивну тенденцію змін шляхом стабільного економічного зростання та розвитку соціальної складової з раціональним використанням усіх наявних ресурсів та розподілом на основні економічні ланки країни.

Статистична оцінка стану підприємницької діяльності в Одеській області є важливим інструментом для основ розуміння її функціонування, виявлення тенденцій, а також проблем, наступної розробки ефективних стратегій щодо функціонування, ефективного управління та розвитку потенціалу підприємницької діяльності нашого регіону. Цей здійснений нами аналіз статистичних даних підприємницької діяльності дозволить отримати необхідні дані та розуміння поточного стану справ і визначити напрямки наших подальших досліджень в даній сфері.

Мета роботи полягає в розробці теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо оцінки поточного стану підприємницької діяльності в Одеській області. Для досягнення мети нашого дослідження, нами були поставлені **такі завдання:**

- дослідити теоретичні основи підприємницької діяльності в Україні;
- виявити теоретичні підходи до визначення сутності підприємницької діяльності в Україні;
- здійснити інформаційно-аналітичне дослідження стану та перспектив розвитку підприємництва в Україні;
- охарактеризувати загальну статистичну оцінку поточного стану підприємництва в Одеській області;
- охарактеризувати стан підприємницького середовища в Одеській області;
- здійснити статистичну та аналітичну оцінку державної підтримки та основних перешкод для ведення підприємницької діяльності в Одеському регіоні;

- визначити тенденції розвитку підприємницької діяльності в Одеському регіоні;
- навести рекомендації щодо розвитку підприємництва в Одеському регіоні.

Об’єктом роботи є процес оцінки поточного стану підприємницької діяльності в Одеській області.

Предметом роботи є теоретичні положення та практичні рекомендації щодо удосконалення оцінки поточного стану функціонування підприємницької діяльності в Одеській області.

Вирішення поставлених у дипломній роботі завдань вважаємо за необхідне здійснювати із використанням **наступних методів**: загальнонаукових методів: методів аналогії, системного аналізу, формалізації (для характеристики оцінки поточного стану підприємницької діяльності в Україні та в Одеській області); методів аналізу (для дослідження показників щодо активізації оцінки поточного стану функціонування підприємницької діяльності в Україні та в Одеській області).

Інформаційною базою роботи є законодавчі та нормативно-правові акти, що регулюють підприємницьку діяльність в Україні; статистичні дані та матеріали, наукові публікації українських та зарубіжних вчених; монографії, матеріали, отримані в мережі Інтернет.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИЗНАЧЕННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

1.1 Особливості функціонування підприємницької діяльності в Україні

Підприємництво слід вважати пріоритетним сектором економіки, оскільки в цьому секторі економіки країни зайнята більшість населення. Розвиток малих і середніх компаній сприяє інноваціям і розробці нових ідей і рішень.

Загалом сектори малого та середнього підприємництва можуть забезпечити адаптацію економіки та населення до технологічних змін, особливо до підвищення продуктивності праці на великих підприємствах та у секторі домашніх господарств. Малі компанії у високотехнологічних секторах можуть сприяти диверсифікації економіки, здійснювати посилення конкуренції та, за відповідних умов, забезпечити присутність вітчизняних компаній у країнах, що розвиваються.

Розвиток малого та середнього підприємництва є однією з основних передумов підвищення економічних показників.

Малі підприємства створюють умови для досягнення оптимальної економічної структури, розробки та реалізації гнучкої стратегії і тактики управління, прийняття якісних і швидких управлінських рішень, розвитку сильної економічної мотивації та особистої відповідальності за результати господарської діяльності.

Слід також зазначити, що розвиток підприємницької діяльності стає найважливішим фактором підвищення ефективності регіональної економіки, одним із найпотужніших ресурсів соціально-економічних перетворень в країні. Малі та середні підприємства забезпечують стабільність економічного розвитку, розкриття підприємницького потенціалу населення, збільшення внутрішнього попиту, зростання податкових надходжень і створення робочих місць.

Статистична оцінка стану підприємницької діяльності в Україні виступає важливим інструментом для розуміння підприємницької діяльності, виявлення тенденцій і проблем, розробки ефективних стратегій управління щодо зайнятості населення та розвитку кадрів.

Здійснення аналізу статистичних даних у підприємницькій діяльності дозволяє отримати об'єктивне уявлення про поточний стан підприємницької діяльності та визначити напрямки наших подальших досліджень.

До початку повномасштабних військових дій на території нашої держави найактивнішим та найбільшим роботодавцями в Україні були представники середнього та малого бізнесу.

На їх частку припадало 75% від усіх зайнятих в Україні робітників, або ж 4,8 млн працівників-українців. Близько 25% (або 1,6 млн осіб) працювали у великих підприємницьких структурах [1, с. 26].

Однією із найпопулярніших сфер діяльності малого та середнього бізнесу в Україні є оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспорту.

Далі в різних пропорціях для середнього і малого бізнесів йдуть промисловість, логістика, сільське господарство та будівництво.

Важливою рисою для більшості підприємницьких структур є географічна прив'язка саме до свого споживача. Саме цей фактор став вирішальним із початком воєнних дій.

Згідно даних статистичних спостережень, понад 60% українських підприємців продовжують свою діяльність, незважаючи на важкі часи. Понад 90% тих, хто був змушений припинити роботу через військові дії в країні, готові повернутися на роботу.

У той час близько половини опитуваних респондентів впевнені, що відновлення бізнесу займе від одного до трьох років. 80% респондентів були змушені значно скоротити обсяги бізнесу, 20% працюють на як у довоєнні часи і лише 2% змогли майже збільшити продажі. 50% компаній відчули зміни з початку повномасштабного вторгнення (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Відсоткове співвідношення змін, що зазнали підприємства в Україні у 2022-2023 роках

Джерело: розроблено автором за даними 1 [с. 26-31]

У залежності від сфери діяльності втрати від війни дуже різні, а можливість переїзду компанії чи окремого підрозділу бізнесу коливається від переїзду за два дні (наприклад, офіс ІТ-компанії) до повної неможливості переїзду та, як наслідок, втрата основних фондів (металургійні заводи). Держава визначила підприємства (та їх окремі підрозділи), підтримка переміщення яких є пріоритетною – це стратегічно важливі підприємства та підприємства, що виробляють продукти першої необхідності (хліб та інші продукти харчування, напої вода), одяг та інше) для забезпечення потреб цивільного населення, військової та територіальної оборони. Проте на практиці будь-яка компанія може подати та прийняти заявку на фінансування, оскільки кожна компанія робить свій внесок у підтримку економіки, а тому є важливою для держави.

З початку воєнних дій економіка перебувала в стані перманентної нестабільності, суб'єкти господарювання виявилися неготовими до воєнних подій, про що свідчить фактична відсутність достатніх резервів (рис. 1.2).

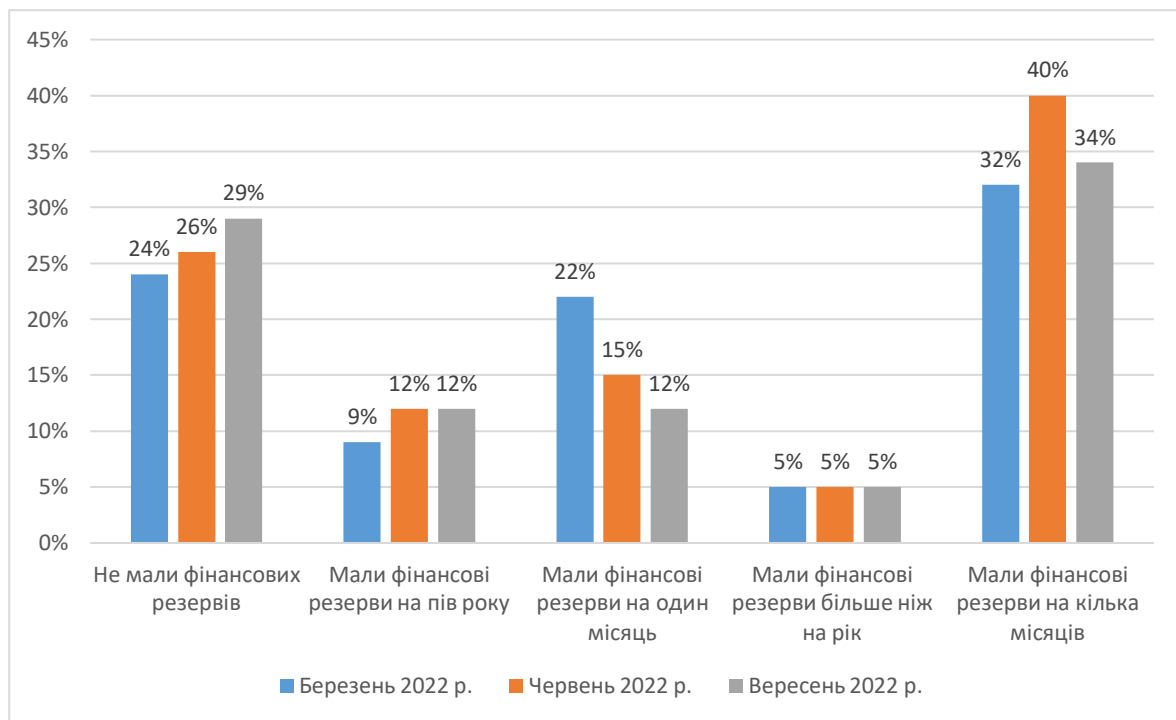

Рис. 1.2. Фінансова стійкість підприємництва в умовах війни

Джерело: побудовано автором за даними [2]

Тільки 5% підприємців володіли сумою, достатньою для забезпечення діяльності більше одного року; значна частина підприємців (29%) взагалі не мала резервного капіталу, що компенсувалося скороченнями та зниженням заробітної плати. Фінансові резерви не можуть гарантувати виживання компанії, оскільки існують великі ризики знищення або шкоди суб'єктам господарювання. Щонайменше 109 великих та середніх компаній зазнали прямих збитків у результаті повномасштабного вторгнення у 2022 році. Більшість цих компаній зосереджено в шести областях: Київській та Донецькій (16% від загальної кількості), Запорізькій (14%), Харківській (12%), Луганській (11%) та Миколаївській (9%). Проте великі компанії показали більшу стійкість до шоків і

близько 90% компаній продовжували працювати на повну або зменшену потужність, що нетипово для малих компаній та середніх підприємств. (рис. 1.3) Лише 14% суб'єктів підприємницької діяльності зберегли повноцінну роботу після початку повномасштабного вторгнення.

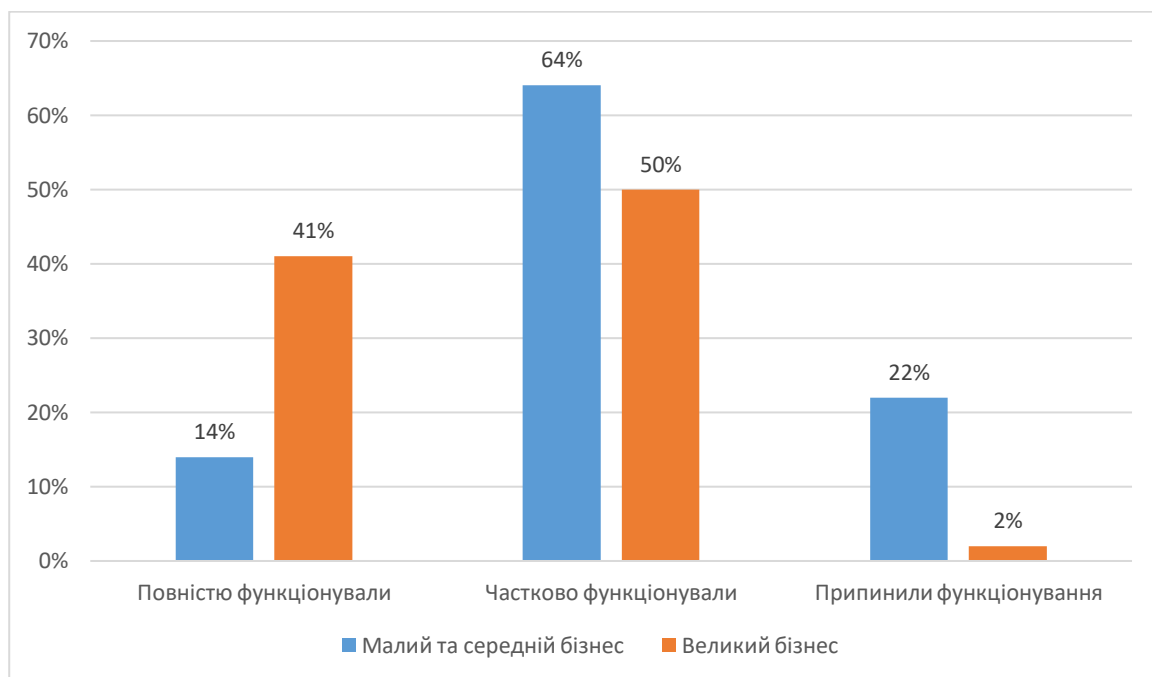

Рис. 1.3. Стан ділової активності підприємств у порівнянні із довоєнним рівнем, вересень 2022 року

Джерело: побудовано автором за даними [2]

У 2022 році для великих компаній цей показник становив 41%. Лише 2% великих компаній припинили діяльність у порівнянні з 22% серед малих і середніх компаній або мікропідприємств. Бізнес України пройшов кілька етапів розвитку адаптації до умов воєнного стану. Першочерговим завданням було збереження суб'єкта господарювання, виведення його із стану шоку та пошук методів і способів відновлення діяльності.

Одним із варіантів, наданих державою, була пропозиція механізму релокації бізнесу, який дав змогу зберегти певний відсоток суб'єктів господарювання (рис. 1.3). Станом на червень 2022 року лише 61% компаній не

мали потреби змінювати юридичне або фактичне місцезнаходження [2]. Решта учасників на ринку усвідомлювали необхідність такого кроку, оскільки значна частина компаній була розташована в районах, де на початку війни велися активні бойові дії.

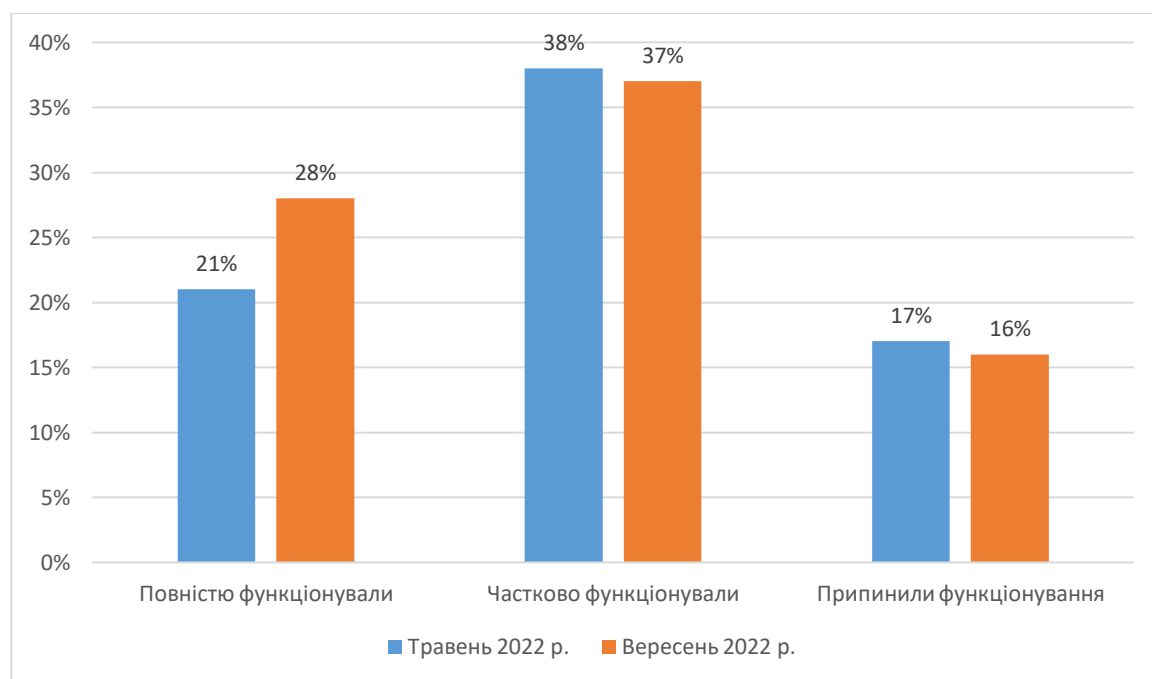

Рис. 1.4. Стан ділової активності підприємств, травень-вересень 2022 року

Джерело: побудовано автором за даними [3]

Результати статистичних опитувань показують, що сектор малого та середнього підприємництва, на який припадає більша частка економічних донорів, був вже готовий до змін і змін у травні 2022 року.

Так, 21% малих і середніх підприємств та мікропідприємств хотіли перемістити свій бізнес, уже зробили це на момент опитування або були в процесі переїзду.

10% опитаних бачили необхідність переїзду на момент опитування та мали ще не реалізовані такі заходи [3].

Незважаючи на те, що заходи про переїзд виступають методом збереження суб'єкта господарювання, його ухвалення складне, оскільки передбачає фактичний перезапуск бізнес-процесів. Однак існуючі умови не залишали іншим виходам для компаній: по-перше, виникла нагальна потреба вирішити логістичної проблеми; по-друге, ефективність діяльності підприємств неможлива без належних умов ведення бізнесу; по-третє, необхідно було зберегти рівень зайнятості та зберегти робочі місця.

Уже в травні 2022 року частка малих та середніх підприємств, які перенесли свій бізнес, зросла до 25%, з них 20% в Україні та 4% за кордоном. Релокацію підприємств за кордон здебільшого здійснювали компанії, що надають ІТ-послуги, професійні послуги (маркетингові, консалтингові та дизайнерські), а також медичну та соціальну допомогу.

Можна виділити фази налагодження бізнесу (весна 2022 р.) та відносної, або короткострокової стабілізації (осінь 2022 р.). Підприємство витримало шоківий стан, розробило тактику діяльності в умовах воєнного часу з урахуванням усіх обмежень режиму воєнного стану та можливостей, які надає держава. Відбулася активізація ринку праці, викликана поверненням громадян з-за кордону, переміщенням робочої сили між регіонами держави та зростанням попиту на робочу силу.

Фінансовий стан підприємства та його діяльність стабілізувалися (рис. 3), але головною перешкодою для більш динамічного відновлення стало зростання собівартості продукції. Ще однією проблемою залишається складність організації матеріально-технічних процесів через активні бойові дії та часткову окупацію територій. Серед основних проблем, які суттєво обмежували можливості для ведення бізнесу влітку 2022 року, були: зростання цін на сировину, товари, матеріали (62% підприємств), труднощі з транспортуванням сировини чи готової продукції територією України (47% респондентів), (36% підприємств), падіння попиту на продукти або послуги та дефіцит палива (36% підприємств) [3, с.57].

Однак фаза умовної стабільності вже восени змінилася безпрецедентною енергетичною кризою через постійні обстріли критичної інфраструктури України.

У 2023 році були перебої з електро-, водо- та теплопостачанням, і підприємці зіткнулись із проблемою зростання цін на сировину. Також небезпекою для працівників обернулося посилення обстрілів, випередивши проблеми із логістикою (рис. 1.5).

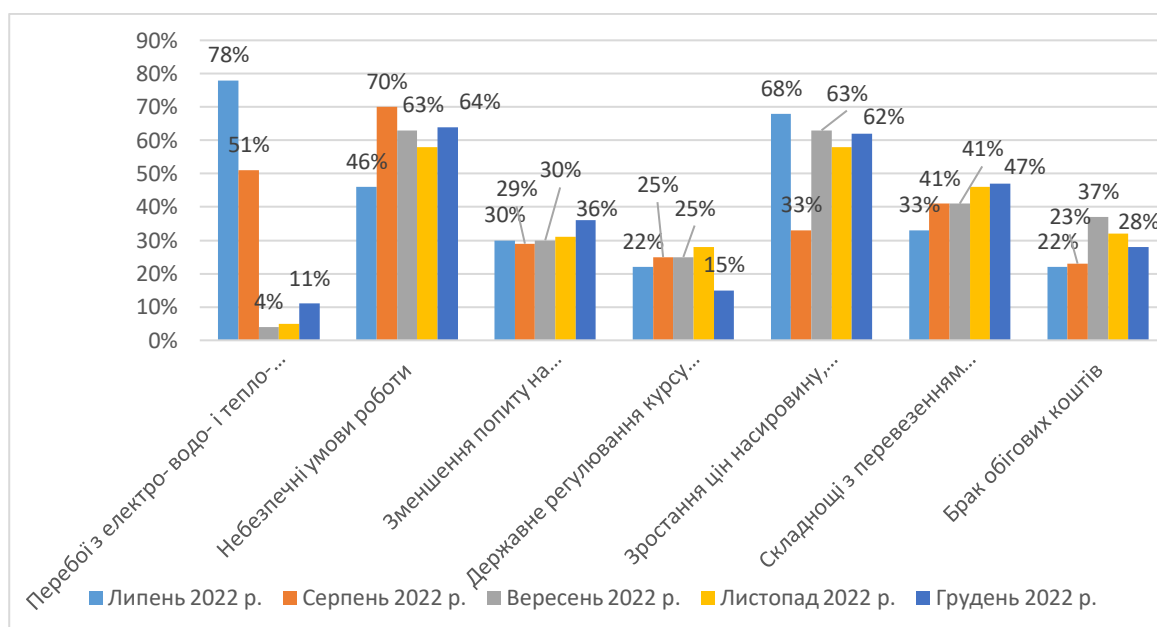

Рис. 1.5. Найважливіші проблеми для підприємництва, липень-листопад 2022 року

Джерело: побудовано автором за даними [3, с.58]

Інші проблеми, які менш негативно впливають на стан підприємництва, але залишаються реальними перешкодами для бізнесу, включають: порушення ланцюгів поставок, нестачу робочої сили внаслідок масової міграції, відсутність палива, руйнування виробничих потужностей, пошкодження майна як внаслідок активних бойових дій, корупції тощо.

Актуальним в умовах військових дій на території України є використання компаніями стратегій управління кризою: пошук шляхів адаптації до проблем, пов'язаних з енергопостачанням, оптимізація витрат, налагодження ефективної

комунікації між співробітниками для підтримки рівня зайнятості та підвищення активності для збереження ринку праці. Важливо забезпечити надійний рівень мотивації та координації складових кадрової роботи. У цей важкий для компанії час керівники компанії повинні забезпечити стабільні відносини з працівниками [4].

З огляду на цей аспект, у березні 2022 року 27% респондентів зберегли виплати своїм працівникам на довоєнному рівні, і лише 19% державних донорських установ мінімізували витрати, зменшивши заробітну плату працівникам. Основними орієнтирами економіки в рамках організації виробничих відносин в умовах війни були забезпечення роботою та доходами населення, яке найбільше постраждало від війни, а також створення умов для прискореного відновлення підприємництва всередині країни, державні громади [5, с. 112], а також інші цілі, необхідні для підтримки функціонування компаній і ринку праці.

Зокрема, для зменшення негативних наслідків проблем з електропостачанням підприємство обирає:

- зміни у графіку роботи (66% підприємств);
- часткове зменшення обсягів виробництва (40% підприємств);
- зменшення частини офісів, торгових точок (12% підприємств);
- припинення діяльності або збереження частини приміщень (9% підприємств);
- повне припинення господарської діяльності суб'єкта господарювання (1% підприємств);
- використання альтернативних джерел електроенергії, зокрема 86% підприємств встановили електрогенератори [7].

Держава постійно шукає кращі шляхи підтримки підприємництва, найефективніші методи та інструменти сприяння його діяльності та збереження прибутковості. На цьому тлі весь комплекс методів можна розділити на такі групи: податкова підтримка, дерегуляція, митна та фінансова підтримка на

місцевому рівні (особливо допомога у переїзді), інформаційна підтримка та міжгалузева підтримка.

Фінансова підтримка стала найбільш ефективною, оскільки більшість компаній, які зуміли врятувати свій бізнес і пережити важкий момент, початок війни та перші місяці загальнодержавної нестабільності, потребують фінансових ресурсів, додаткових джерел фінансування своєї діяльності тощо.

У рамках фінансової підтримки було реалізовано наступні кроки:

1) державну кредитну програму «5-7-9%» було розширено на всі українські компанії для надання доступу до кредитів до 60 млн грн під 0% на період воєнного стану та протягом одного місяця після цього (з подальшою зміною процентної ставки до рівня 5% річних). За станом на кінець грудня 2022 року кредит за цією програмою отримала велика кількість підприємців.

Їх предметами у 2022 воєнний рік були 17359 кредитних договорів на загальну суму 72,24 млрд. гривні. Укладено (у тому числі держбанки – 13 089 кредитних договорів на суму 38,39 млрд грн). Відповідно, значно зросли витрати Уряду України на реалізацію цих програм – із запланованих у державному бюджеті на 2022 рік 3 млн грн показник зріс до понад 9 млн грн. Механізм кредитування продовжують прив'язувати до умов воєнного стану і зараз. У 2023 році здійснено розробку власного дизайну програми для сільгоспвиробників, яка через зруйновану логістику пов'язана з відпрацюванням та збиранням урожаю. Розуміючи важливість збереження підприємництва і Україні, Уряд підтримуватиме існування та адаптацію програми.

2) Рада директорів Міжнародної фінансової корпорації (IFC) 16 грудня 2022 року оцінив українську програму корпоративного фінансування на 2 мільярди доларів, що є не тільки перспективним з точки зору фінансування потреб бізнесу, а й підвищення рівня сприятливого інвестиційного клімату в країні.

3) 21 грудня 2022 року Фонд розвитку підприємництва (ФРП) підписав кредитну угоду з АТ «Укргазбанк» на суму 150 млн грн в рамках проекту

«Рефінансування енергоефективних інвестицій малих та середніх підприємств України через фінансовий сектор»;

4) з 26 грудня 2022 року в рамках XX хвилі реалізації ініціативи «Власна справа» 626 підприємців отримають мікрогранти (250 тис. грн.) на створення або розширення власної справи на загальну суму грн. 148,3 млн. дол., що є важливим у контексті збереження підприємництва та створення нових робочих місць [9].

Тому підтримка підприємництва є надзвичайно важливим завданням для Уряду України у воєнний час, оскільки економіка є основою задоволення потреб громадян і держави не лише під час воєнних подій, а й у період відновлення та виходу з посади. воєнна криза.

Можна зробити висновок, що бізнес-сектор України є вразливим до воєнних подій. Великі компанії демонструють більшу стійкість, тоді як малі і середні підприємства зазнають значних збитків.

За підсумками 2022 року майже 20% компаній припинили діяльність, але більшість компаній продовжують шукати способи адаптації до нових обставин та залучення резервів підтримки, здійснюють перетворення або переміщення своїх об'єктів, ресурсів і виробничих потужностей у своїй життєдіяльності. Атаки на енергетичну інфраструктуру продовжують руйнувати бізнес і паралізувати життя бізнесу, громадян та економічну систему в цілому.

Вважаємо що наукові дослідження далі доцільно спрямувати на розробку стратегії і тактики реалізації програм фінансування інвестиційних проектів у сфері енергозабезпечення, впровадження механізмів державного кредитування та субсидування, моніторингу їх результатів та внесення коректив відповідно до них. з цілями держави - збереження підприємницького потенціалу та його примноження.

1.2. Теоретичні підходи до визначення сутності підприємницької діяльності в Україні

У зв'язку з тим, що природа підприємництва включає багато визначень та характеристик, у науковій літературі і практиці господарювання використовуються різні категорії підприємництва, які висвітлюють певний аспект підприємництва. Наприклад: «інноваційне підприємництво», «корпоративне підприємництво», «побутове підприємництво», «венчурне підприємництво».

Так, Р. А. Бургельман конкретно визначив «корпоративне підприємництво» як процес диверсифікації компаній шляхом внутрішнього розвитку. Така диверсифікація потребує нових комбінацій ресурсів для розширення господарської діяльності компанії в областях, не особо, або опосередковано пов'язаних з їх поточною компетенцією [8, с. 13].

Поява в науковому обігу категорій підприємництва призвела до розширення термінології даного явища.

Проте вихідним елементом підприємницької діяльності є фізична особа – підприємець. Саме підприємець може бути засновником юридичної особи та здійснювати підприємницьку діяльність від її імені.

Наступне визначення підприємництва висунула Комісія Європейських Співтовариств у 2003 році. Підприємництво – це процес мислення та створення і подальшого розвитку економічної діяльності шляхом поєднання ризиків, креативності та інновацій із раціональним управлінням у контексті нової або існуючої компанії [9].

Зробивши аналіз визначення підприємця і підприємництва, можна виділити основні характеристики, які відрізняють підприємницьку діяльність людини від усіх інших видів діяльності:

- підприємець завжди прагне до прибутку. Прибуток виступає не тільки джерелом винагороди за певну працю підприємця, але є і джерелом

розвитку бізнесу (наприклад, модернізація, розширення виробництва, тощо);

- присутність ризику, зокрема ризику збитку, недосягнення запланованого прибутку, втрати коштів, активів тощо;
- підприємницька діяльність повинна здійснюватися за рахунок обмежених ресурсів;
- підприємницька діяльність має бути спрямована на задоволення суспільних потреб у товарах, будівельних послугах і інше;
- підприємницька діяльність базується на інноваціях.

Підприємництво – це ризикована діяльність, яка здійснюється окремою особою або групою осіб (zareєстрованих як підприємці, або юридична особа, яка створює прибуток за рахунок задоволення суспільних потреб у продукції, працює, змінюючи послуги, засновані на добровільному застосуванні соціальної відповідальності, яка вимагає використання ресурсів (матеріальних і нематеріальних) і взаємодії з контрагентами.

Дане визначення дозволяє акцентувати увагу на таких ознаках підприємництва:

- здійснення підприємницької діяльності може відбуватися групою незалежних осіб, тобто рівноправна участь у підприємницькій діяльності членів цієї групи. У трудових відносинах між роботодавцем і працівником — це роботодавець, який віддає накази, а працівник їх виконує. Це те, що відрізняє роботу – відносини, що виникають із взаємовідносин між людьми для спільної підприємницької діяльності;
- основною причиною підприємницької діяльності є задоволення суспільних потреб у продукції, роботах та послугах, оскільки задля отримання прибутку (джерела доходу для підприємця) необхідно їх знайти та реалізувати, або створити потребу в продукті, роботі чи послугі. Слід зазначити, що потреби покупців змінюються і це створює додаткові ризики для бізнесменів;

- для підприємницької діяльності необхідні матеріальні та інтелектуальні ресурси (наприклад, інформаційні, особисті вміння та навички, уміння створювати інновації та інвестиції);
- здійснення підприємницької діяльності не є і може бути ізольованим від інших суб'єктів господарювання, потребують взаємодії з ними (наприклад, постачальниками, клієнтами, підрядниками та кредиторами);
- підприємництво потребує державної реєстрації, а значить відповідності Законодавству від початку підприємницької діяльності;
- дотримання законів є мінімальним обов'язком підприємця, який не повинен виключати зусиль добровільного підприємництва, заснованого на соціальній відповідальності підприємця [8 с.134].

На рисунку 1.6 наведено структуру аспектів підприємницької діяльності:

- технології;
- компанія;
- природа (екологія);
- управління;
- бізнес;
- політика.

Аспекти підприємницької діяльності виступають самостійною складовою підприємницької діяльності і складаються з компонентів (процесів, суб'єктів, об'єктів), які впливають на господарську діяльність.

Штрихова лінія відображає взаємозв'язок сторін підприємницької діяльності. Всі аспекти бізнесової діяльності впливають на підприємництво, а підприємництво, у свою чергу, може впливати на певні аспекти підприємницької діяльності. Взаємодія певних аспектів підприємницької діяльності та засобів підприємництва свідчить про наявність ризиків та невизначеності.

Технології прямо впливають на бізнес, а також підприємництво впливає на технології. Компанії потрібні певні методи та інструменти для виробництва та реалізація продукції, робіт і послуг споживачам.

Рис. 1.6. Модель взаємозв'язку складових підприємницької діяльності
(підприємництва)

Джерело: побудовано автором за даними [14, с.128]

Одним із засобів може бути продукція, вироблена підприємцем. Якщо є потреба в технологіях, але вони ще не розроблені або не будуть розроблені або відсутні на ринку, підприємець повинен самостійно розробляти необхідні технології.

Підприємництво не може існувати ізольовано від суспільства з багатьох причин. Підприємець є залежним від моральних, соціальних, культурних норм суспільства, в якому він веде бізнес - діяльність. При прийомі на роботу необхідно враховувати певні характеристики соціального середовища, співробітників, ідентифікації споживачів, пошук контрагентів.

Бізнесмени використовують природні ресурси для своїх комерційних цілей і при цьому отримують значні вигоди. При цьому відбувається прямий вплив на

природу та екологію. Значні наслідки для екології має не лише видобуток природних ресурсів, а й забруднення навколишнього середовища під час виробництва певних видів продукції, утворення відходів в результаті споживання і використання продукції компанії.

Проблеми негативного впливу на природу дуже відчуваються зараз, особливо для багатих промислово розвинутих країн і країн, що розвиваються і зараз беруть участь у Кіотському протоколі щодо скорочення викидів парникових газів, а також у програмі «Цілі сталого розвитку» ЦСР ООН для забезпечення балансу трьох складових сталого розвитку: економіки, соціальної та екологічної складової [14, с.128].

Існування та застосування певних методів, форм, інструментів управління працюють на здійснення підприємницької діяльності і дозволяють управляти її різними об'єктами:

- виготовлення виробів;
- продаж продукції;
- логістика;
- ресурси компанії (працівники, засоби виробництва тощо);
- бізнес-ризики;
- контрагенти тощо.

У цій роботі менеджмент розглядається як основний термін, що означає підприємницький успіх.

Діяльність багато в чому залежить від обраних механізмів управління та їх успішної практичної реалізації.

Економіка виступає одним із основних аспектів підприємницької діяльності.

Підприємець виступає учасником взаємодії різних суб'єктів господарювання (інші підприємці, домогосподарства, держава, тощо). Підприємництво знаходиться під впливом і безпосередньо впливає на економіку. Наприклад, коли відбувається стагнація на ринку, то нові підприємства з не відкриваються на національному ринку, а ті підприємства, що існують, можуть

самоліквідовуватися чи перебувати в кризовій ситуації. Але все ж таки, державне стимулювання економіки у періоди стагнації можуть сприяти появі нових компаній та покращенню економічної ситуації.

Держава виступає сильним учасником економічних відносин, адже саме вона безпосередньо впливає на економічні відносини через програми прямої підтримки та розвитку економіки.

Так, державні програми підтримки малого і середнього бізнесу; державні банки багатьох країн, які займаються розробкою монетарної політики; пряма участь у державному господарстві за рахунок державних підприємств тощо.

Політичний аспект у межах аспектів підприємницької діяльності – це не просто результат державного втручання, а також взаємодія підприємця з іншими контрагентами, підприємницька взаємодія спільноти з державою.

З однієї сторони, підприємництво залежить від державної політики, а саме держави формує правила у вигляді правових приписів і може впливати на державну політику.

Підприємці можуть створювати асоціації (спілки) для представлення та захисту своїх інтересів проти інших економічних інтересів агентів.

Аспекти діяльності у підприємстві складаються з певних частин. У таблиці 1.1. наведено склад частин підприємницької діяльності.

У цій таблиці розглядаємо складові підприємницької діяльності, не обмежуємо кількість складових, у тому числі складових сторін підприємницької діяльності.

Аспектні компоненти підприємницької діяльності взаємодіють одна з одною і утворюють складну систему, яка здійснює вплив на підприємницьку діяльність.

Слід зазначити, що господарська діяльність може впливати на складові підприємницької діяльності, тому вони також можуть зазнавати кількісних і якісних змін.

Таблиця 1.1

Основні складові підприємницької діяльності

Найменування складової	Назви компонентів
Політика	- законодавство (на міжнародному та державному рівні); - взаємовідносини органів влади із підприємництвом тощо.
Суспільство	- соціальні групи; - соціальні інститути; - склад населення тощо.
Економіка	- процеси обміну і розподілу; - споживання товарів і продуктів; - темпи економічного росту; - сутність та взаємодія контрагентів тощо.
Управління	- ціль, стратегія, місія; - моделі управління бізнес-процесами; - управління групами ризиків підприємницької діяльності тощо.
Технології	- процедури та етапи; - ліцензії; - патенти; - технологічні підприємства; - технічні методи; - програмні продукти і т.д.
Природа/екологія	- природні ресурси; - міри щодо охорони навколишнього середовища, тощо.

Джерело: побудовано автором за даними [14, с.129]

Характер підприємницької діяльності являє собою двоступеневу систему:

- перший рівень – складові підприємницької діяльності;
- другий рівень – складові підприємницької діяльності, з урахуванням яких формується аспект здійснення підприємницької діяльності.

1.3. Інформаційно-аналітичне дослідження стану та перспектив розвитку підприємництва в Україні

Підприємництво – це форма соціальної діяльності, яка є творчою, дослідницькою та ризикованою і вважається однією з найпрестижніших професій у більшості країн з розвиненою ринковою економікою. Принаймні цей вид діяльності за відповідних умов найбільше відповідає природі людини і дозволяє працівникам реалізувати себе як особистості в суспільстві. Завдяки добровільній підприємницькій діяльності працівники професійно та інтелектуально розвиваються.

Для забезпечення процвітання країни необхідно створити ефективну економіку, а без підприємців ефективної економіки бути не може. Чим успішніші підприємці в країні, тим більша конкуренція, тим щасливіші споживачі і тим швидший прогрес.

Висока підприємницька активність призводить не тільки до зростання валового внутрішнього продукту (ВВП), а й до створення нових робочих місць, збільшення податкових надходжень і підвищення якості життя населення. Це також сприяє соціальним і ментальним змінам, створюється середній клас, людина може взяти відповідальність за своє життя і більше не залежати від влади та роботодавців [12, с.

Сектор малих і середніх підприємств суттєво впливає на економіку країни. Український малий і середній бізнес створює 55% валового внутрішнього продукту країни. Водночас малі та середні підприємства складають лише 16% ВВП. У системі ринкової економіки малі та середні підприємства відіграють роль утворюючого фактора та є невід'ємною частиною та важливим елементом, без якого не могли б існувати та розвиватися ні економіка, ні суспільство [13, с. 67].

У таблиці 1.2 наведено загальну кількість компаній в Україні, розділених на великі, середні, малі та мікро, у період 2018-2022 рр.

У аналізованому періоді з 2028 по 2022 роки кількість суб'єктів господарювання, віднесених до категорії великих компаній, була найбільшою у

2021 році. Найбільше у 2019 році було віднесено до категорії середніх компаній. У 2020 році кількість компаній, віднесених до малого бізнесу, була найбільшою.

Аналізуючи дані таблиці 1.2, можна побачити, що в Україні за останні 5 років найбільшу питому вагу в кількості діючих підприємств за галузями економіки, розділених на великі, середні, малі та мікро, становлять малі та мікропідприємства.

Таблиця 1.2

Кількість суб'єктів підприємницької діяльності (одиниць) в Україні
у період 2018-2022 роки

Роки	Велике підприємництво	Середнє підприємництво	Мале підприємництво	Мікропідприємництво
2018	445	16478	1822672	1764739
2019	519	18128	1922979	1864014
2020	514	17948	1955117	1898903
2021	613	17812	1937829	1880857
2022	493	15036	1716978	1671559

Джерело: складено автором за матеріалами [16]

Це тому, що малий бізнес не потребує великого стартового капіталу, скоро заповнює ринок своєю продукцією та займається створенням нових робочих місць. Розвинутість підприємницького сегменту підтверджується тенденцією до зростання кількості середніх і малих компаній. Проте слід зазначити, що у 2022 році відбулося зменшення кількості активних суб'єктів господарювання через повномасштабне вторгнення РФ на територію України. За свідченням основних економічних показників суб'єктів господарювання, малий і середній бізнес характеризується певним рівнем економічного зростання.

Обсяги реалізованої продукції (послуг, товарів) у грошовому виразі підприємствами великого, середнього, малого та мікробізнесу наведено в таблиці 1.3.

З таблиці 1.3 можемо бачити, що обсяги реалізації товарів та продукції підприємствами мали тенденцію до росту у довоєнні роки.

З даних таблиці 1.4 випливає, що мікропідприємства створюють найбільше робочих місць порівняно з великими компаніями.

У 2022 році в малих компаніях працюють 5 млн 419 тис. осіб, а у великих – 1 млн 370 тис. осіб, різниця – 4 млн 49 тис. осіб.

За результатами дослідження Європейської Бізнес Асоціації (ЕБА) виявилось, що наразі 42% малих підприємців взагалі не працюють, ще 31% призупинили роботу, але хочуть її відновити.

Лише 13% малих та середніх підприємств залишаються на повну потужність. 14% були змушені обмежити сферу господарської діяльності, а 3% були змушені закрити деякі магазини чи філії.

При цьому 13% перейшли на роботу в Інтернеті. Серед представників малого та середнього бізнесу, які зараз планують закрити свій бізнес – 4% [16].

Таблиця 1.3

Обсяги реалізованої продукції, млн грн.

Рік	Велике підприємництво	Середнє підприємництво	Мале підприємництво	Мікро-підприємництво
2018	3515849,5	3754919,5	2396847,0	1393431,2
2019	3635417,7	4294584,3	2898113,4	1530560,3
2020	3636389,0	4484571,3	3071243,0	1552021,1
2021	5240469,0	5831952,1	3817694,5	2253538,0
2022	4324568,1	4837624,3	2159961,0	7050338,4

Джерело: складено автором за матеріалами [16]

Нині, в умовах розв'язаної Росією війни, національне підприємництво відзначається швидкою здатністю адаптуватися до непередбачених ситуацій; показує високий рівень організаційно-технічної мобільності, що дозволило негайно і, насамперед, ефективно реалізувати програму переселення та ефективно відновити свою роботу; високий рівень ризику підприємців, а тому інновації, нові технології та ініціативи можна швидко впроваджувати, запобігаючи потраплянню національної економіки в кризову ситуацію [15, с.].

Висновки до розділу 1:

Підприємницька діяльність суб'єктів господарювання відіграє важливу роль у створенні та підтримці національної економіки особливо в умовах воєнного часу, по-перше, для стабільності та розвитку економіки країни; по-друге, здійснює підтримку економічного потенціалу держави в надзвичайно складних умовах воєнного стану.

З'ясуванню сутності підприємництва приділяла увагу плеяда видатних зарубіжних вчених, оскільки з розвитком ринкової економіки роль підприємництва посилюється. Найбільш раціональним є визначення підприємницької діяльності, як зазначено у ст. 42 Господарського кодексу України, що це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку. Підприємницька діяльність відіграє важливу роль в економіці України, особливо в період військового стану.

РОЗДІЛ 2. СТАТИСТИЧНА ОЦІНКА СТАНУ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ОДЕСЬКІЙ ОБЛАСТІ

2.1. Загальна статистична оцінка поточного стану підприємницької діяльності в Одеській області

З початку ведення повномасштабних воєнних дій в Україні, з 2022 року, відбулися різкі та негативні зміни у розвитку підприємницької діяльності в Одеській області. Станом на 1 січня 2024 року в Одеській області функціонувало (платників податків) 99,4 тис. суб'єктів малого та середнього бізнесу [19]. Фізичні особи-підприємці – 76,9 тис. (77,9%); суб'єктів малого підприємництва – 22,5 тис. (21,5%); середні підприємства – 584 (0,6%).

Розподіл компаній за сферами діяльності наведено на рис. 2.1.

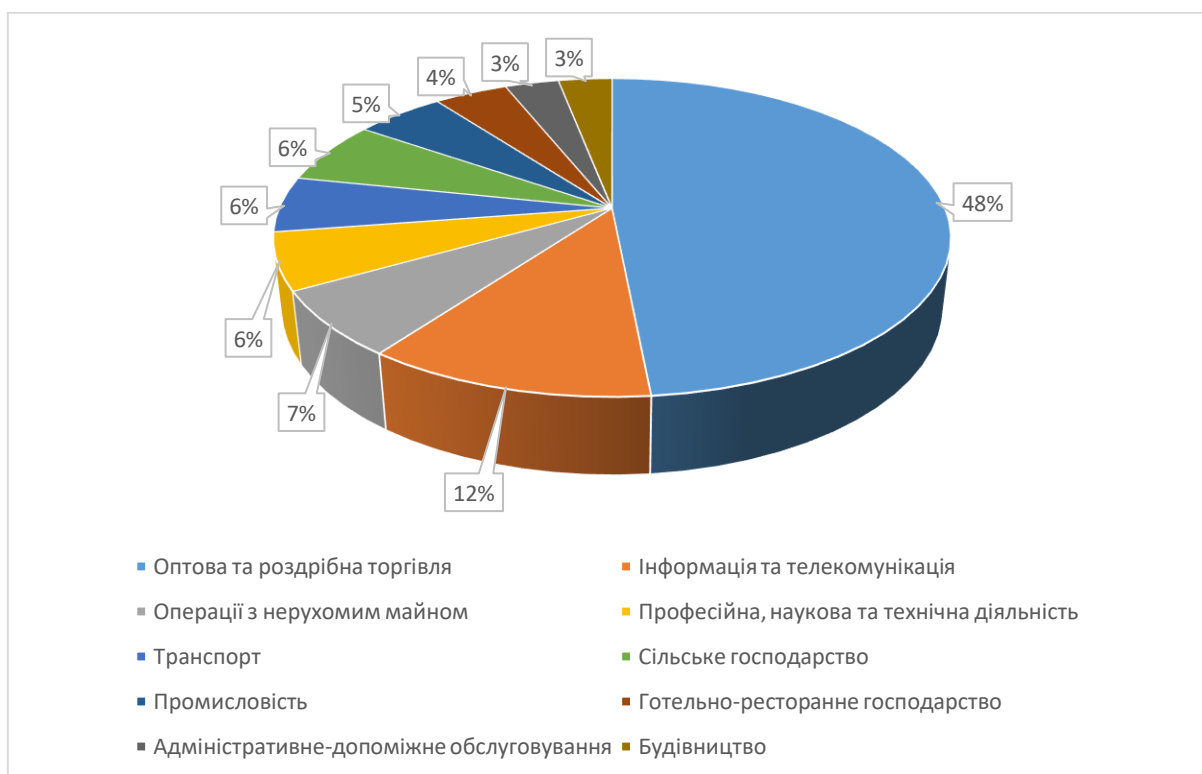

Рис. 2.1. Структура підприємств в Одеській області відносно сфер діяльності в 2024 році, %

Джерело: складено за матеріалами [22]

З рис. 2.1 можемо бачити, що найбільшу питому вагу у загальній кількості юридичних осіб мають підприємства, що працюють у сфері оптової і роздрібної торгівлі – 42,8%.

Абсолютний приріст у кількості новостворених юридичних осіб в Одеській області у 2024 році склав 1407 одиниць та фізичних осіб-підприємців – 5704 одиниці. [18, с.9].

Здійснимо аналіз підприємницької діяльності в Одеській області в умовах повної війни у 2022-2023 роках.

Динаміка суб'єктів господарювання Одеської області за 2022-2023 роки наведена в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Динаміка суб'єктів господарювання в Одеському регіоні
за 2022 – 2023 роки

Суб'єкти господарської діяльності	Кількість суб'єктів підприємництва за роками, одиниць/ питома вага в загальній кількості, %			Абсолютне відхилення 2024 рік до 2023 року
	На 01.10.2022 року	На 01.01.2023 року	На 01.01.2024 рік	
Фізичні особи-підприємці	105500 / 77,5%	105500 / 77,5%	99,4/ 77,9%	-27000
Малі підприємства	29800 / 21,9%	29800 / 21,9%	21500 / 21,5%	-8300
Середні підприємства	843/ 0,6%	843 / 0,6%	584 / 0,6%	-259000
Всього	978300	978300	683400	- 294900

Джерело: складено автором на основі [20], [21], [22].

З таблиці 2.1 видно, що станом на 1 листопада 2022 року (з урахуванням відсутності повної статистичної інформації) працювали (сплачували податки) 136,1 тис. суб'єктів малого та середнього бізнесу: 105,5 тис. фізичних осіб-підприємців – 105,5 тис. 77,5%); суб'єктів малого підприємництва – 29,8 тис. (21,9%); середні підприємства – 843 (0,6%). Абсолютний приріст новостворених юридичних осіб склав +764 одиниці, а кількість ФОП зменшилася на 1853 одиниці. [19, с.7]. Станом на 1 січня 2023 року в Одеській області функціонує (платників податків) 136,1 тис. суб'єктів малого і середнього підприємництва: 105,5 тис. фізичних осіб підприємців (77,5%); суб'єктів малого підприємництва – 29,8 тис. (21,9%); середніх підприємств – 843 (0,6%). Абсолютний приріст нових юридичних осіб у 2023 році склав +1036 одиниць, а кількість ФОП зменшилася на 2282 одиниці. [21, С. 9]. Так, за період 2022-2023 років процентне співвідношення економічних одиниць таке ж. Проте у 2023 році створено 272 од. більше юридичних осіб, ніж у 2022 році. Але у 2023 році було ліквідовано 429 юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців більше, ніж у 2022 році. Для зрівняння розглянемо зміни у кількості суб'єктів малого та середнього бізнесу (рис. 2.3 та рис. 2.4), і ще фізичних осіб-підприємців в Одеській області в довоєнний період (2017-2021 рр.), представлених в таблиці на рис. 2.2. На рис. 2.2 наведені зміни у кількості фізичних осіб-підприємців в Одеській області за 2017-2021 рр.

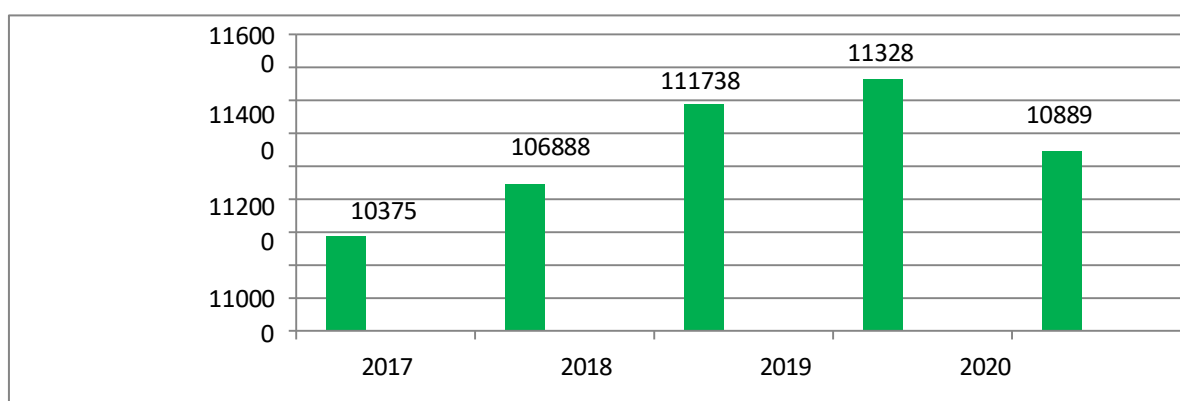

Рис. 2.2. Зміни в динаміці кількості фізичних осіб-підприємців в Одеській області у 2017-2021 рр., тис. осіб

Джерело: складено автором на основі [22]

З рис. 2.2 випливає, що в період 2017-2020 рр. спостерігається позитивна динаміка. У розглянутому періоді найбільша кількість фізичних осіб-роботодавців становила 113 285 одиниць у 2020 році. А у 2021 році їх кількість зменшилася на 4390 одиниць. На рис. 2.3 можемо прослідкувати динаміку кількості суб'єктів малого підприємництва в Одеській області за 2017-2021 рр.

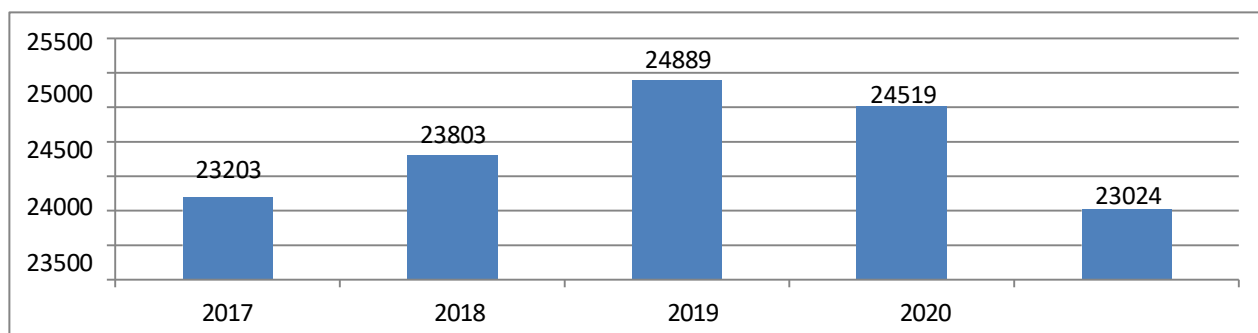

Рис. 2.3. Динаміка змін кількості суб'єктів малого підприємництва в Одеській області за 2017-2021 рр., тис. осіб

Джерело: складено автором на основі [22]

З рис. 2.3 випливає, що в період 2017-2019 рр. спостерігається позитивна динаміка. Найбільше малого бізнесу було зареєстровано у 2019 році. Імпульс сповільнюється з 2019 року. На рис. 2.4 представлена динаміка кількості середніх підприємств в Одеській області за 2017-2021 рр.

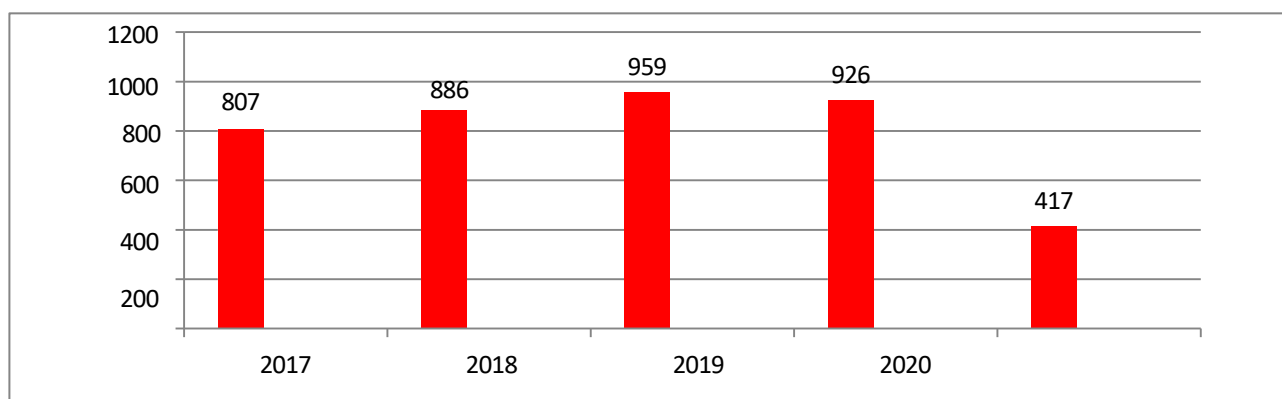

Рис. 2.4. Зміни в динаміці кількості суб'єктів середнього підприємництва в Одеській області за 2017-2021 роки

Джерело: складено автором на основі даних [22]

З рис. 2.4 випливає, що позитивну динаміку можна спостерігати в період 2017-2019 рр. Найбільше середніх компаній було зафіксовано у 2019 році – 959 одиниць. З 2020 по 2021 рік відмічається негативна динаміка. Зміни в кількості фізичних осіб-підприємців в Одеській області у 2021 році (довоєнний період) – 108,895 тис., порівняно з 2024 роком (воєнний час) – 77,9 тис. суттєво коливається, спостерігається зменшення. Зміни в кількості суб'єктів малого підприємництва в Одеській області у 2021 році – 23,024 тис. одиниць, порівняно з 2024 роком – 21,5 тис. – динаміка негативна. Динаміка кількості середніх підприємств в Одеській області становитиме 417 одиниць у 2021 році проти 584 у 2024 році, динаміка позитивна.

Досліджуючи динаміку індексу легкості ведення бізнесу в Одесі, безпосередньо в 2021-2023 роках наведемо її на рис. 2.5.

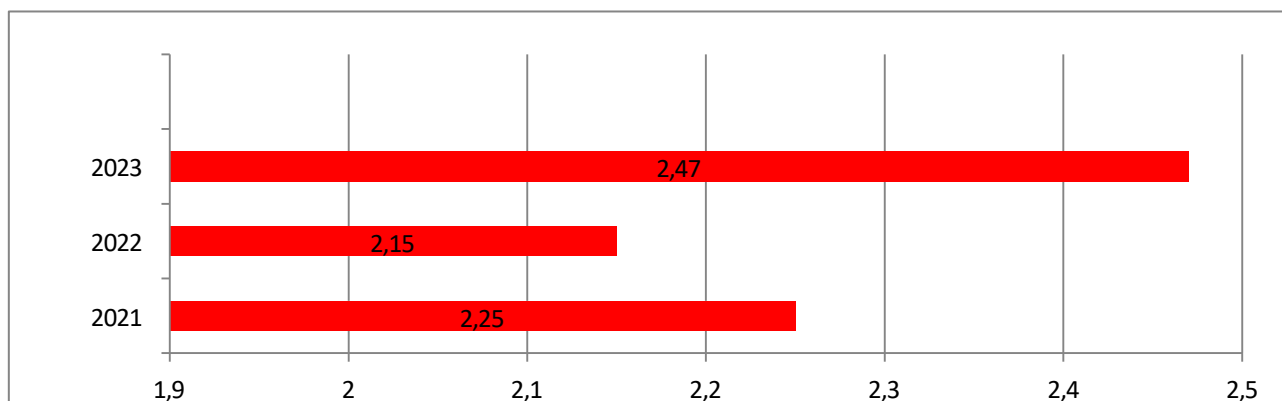

Рис. 2.5. Зміни в динаміці індексу легкості ведення бізнесу у Одесі за 2021-2023 роки

Джерело: складено за матеріалами [21]

Виходячи з умов ведення бізнесу в Одесі, за результатами опитування, у 2023 році 53% опитаних підприємців сказали, що їм важко вести бізнес в регіоні (минулого року було 71%), 41% відповіли, що вони були задоволені, а 6% сказали, що було легко. 47% підприємств області працюють на повну потужність, а решта 53% – з певними обмеженнями [22].

З рис. 2.5 випливає, що у 2023 році (воєнний) Індекс легкості ведення бізнесу є вищим, ніж у 2021 році (до війни).

Найбільшими проблемами в регіоні підприємці називали міграцію заробітчан за кордон, складнощі з логістикою (опитування проводилося напередодні масових ударів по інфраструктурі Одеського порту), корупцію та непередбачувані дії держави, які можуть погіршити ситуацію з бізнесом.

Компанії планують зосередитись на збереженні корпоративної діяльності в умовах воєнного стану, розширенні бізнесу, виході на нові ринки та збільшенні кількості працівників, хоча у 2022 році планували скоротити кількість працівників [23].

Тим не менш, компаніям вдалося адаптуватися.

Деякі логістичні компанії в регіоні змогли перевести своїх співробітників за кордон і працювати віддалено, але планують швидко повернутися в Україну, якщо настане мир. Обсяг роботи скоротився, діяльність дещо змінена, але продовжується.

Головною проблемою Одеси досі залишається нестабільна робота портів, адже обстріли поступово продовжуються. Тому всі перевізники, експедитори, стивідори, контейнерні термінали працюють не на повну та чекають повного відновлення роботи портів.

Крім того, у зв'язку з бойовими діями та тимчасовою окупацією територій на пунктах пропуску на кордоні України наразі спостерігається дефіцит товарів, дозволених до вивезення.

Виробничий сектор області демонструє певні зміни. Крім того, підприємства вказують на гостру нестачу сировини (яку зазвичай транспортують морем, але зараз порти працюють не на повну). Також проблемою на початку війни було порушення логістичних шляхів, якими можна було транспортувати готову продукцію.

Усі компанії повідомляють про збитки внаслідок бойових дій. Оцінки підприємців розмежувалися навпіл: половина оцінила збитки у межах до 50%, інша – понад 50%, і жодна компанія не отримала прибутку [25].

2.2. Оцінка стану підприємницького середовища в Одеській області

Немає в науковій літературі єдиного тлумачення терміну «ділове середовище». Бізнес-середовище можна описати як слідуюче: це економічна система, в якій сприятливі соціальні, економічні, політичні, цивільні та правові чинники, яка забезпечує економічну свободу працездатних громадян брати участь у підприємницькій діяльності, спрямованій на задоволення потреб. Усі суб'єкти ринкової економіка чи інтегроване населення націлені на різноманітні (об'єктивні та суб'єктивні) фактори, які дозволяють підприємцям досягати своїх цілей, реалізовувати свої проєкти у бізнес-середовищі та отримувати прибуток [26]. Ступінь сприятливості чи несприятливості бізнес-середовища залежить від ряду факторів, наведених у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Порівняння рівня сприятливості та несприятливості підприємницької середовища

Рівень сприятливості підприємницького середовища	Рівень несприятливості підприємницького середовища
1	2
– стабільність соціальної і державної політики, яка спрямована на розвиток підприємницького середовища; – зростання товарного виробництва; – ступінь розвинутості ринково-конкурентної середовища; – демонополізація фінансово-господарської діяльності; – наявність відповідних прав і свобод, вибір економічної діяльності; – розвинена бізнес інфраструктура; – належний пільговий режим оподаткування; – доступність отримання кредитних коштів підприємцем;	– підвищені податкові ставки; – монополізація; – зниження рівня товарного виробництва; – різке зростання цін; – високий рівень інфляції; – низький рівень стартового капіталу; – певна обмеженість за матеріальними ресурсами; – високі відсотки при отриманні кредиту; – дуже активне державне регулювання і контроль; – знижений рівень платоспроможності населення; – надвисокий рівень підприємницького ризику;

Продовження табл. 2.2

1	2
– умови, що є привабливими для залучення коштів у бізнесі, інвестиційних коштів іноземних контрагентів; – ступінь державної підтримки суб'єктів підприємницької діяльності; – підвищення професійного рівня та рівня перепідготовки кадрів; – можливість – отримання необхідної інформації (про певні ринки збуту, потенційних партнерів, технології,); – використання ефективної системи захисту відносно інтелектуальної власності.	– недостатність надійного нормативного та правового забезпечення розвитку малого і середнього бізнесу; – не досконала система державної реєстрації, обліку, а також статистичної звітності усіх суб'єктів підприємницької діяльності; – певні обмеження щодо інноваційного і консультативного забезпечення; – неналежний рівень державного фінансування щодо наукових досліджень і розробок; – недостатньо розвинутий рівень етики бізнесу.

Джерело: сформовано за даними [30, с. 20]

Одеська область є найбільшою областю України. Вона охоплює територію північно-західної частини Чорного моря від гирла Дунаю до гирла Тилігулу (довжина морського узбережжя в області перевищує 300 км) і тягнеться від моря на півночі вглиб материка на 200- 250 км.

В Одеській області позитивна динаміка валового регіонального показника спостерігалася у 2017-2021 роках, до початку масштабного вторгнення. Динаміку підсумків валового регіонального показника за 2017-2021 рр. наведено на рис. 2.6.

З рис. 2.6 випливає, що динаміка валового регіонального продукту в період 2017-2021 рр. була позитивною. Згідно даних 2022 року, сума цього показника була найвищою – 271,669 тис. грн.

У додатку А подано динаміку зовнішньої торгівлі товарами за січень–квітень 2023 року.

З додатку А видно, що частка Одеської області в загальному обсязі експорту товарів України складала 6%. Це ставить Одеську область на 4 місце серед регіонів України.

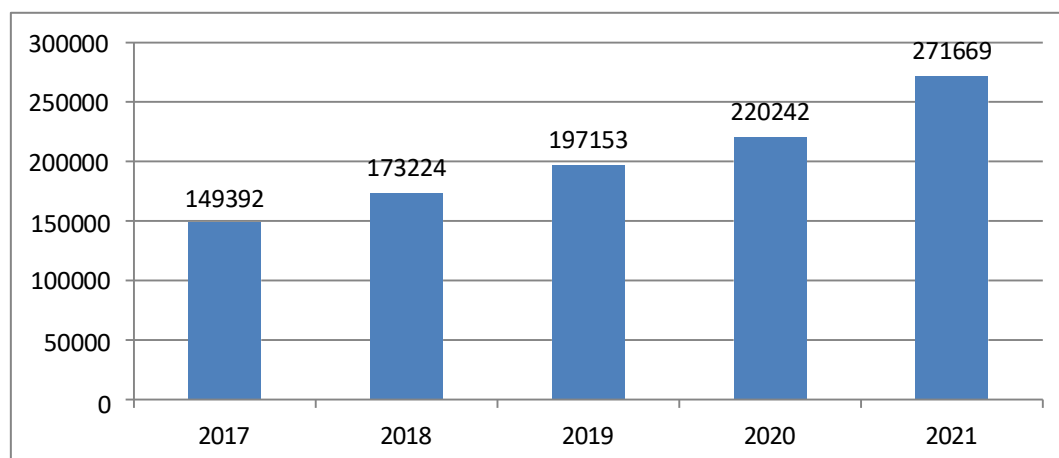

Рис. 2.6. Зміни в динаміці валового регіонального продукту у 2017-2021 роках
Джерело: складено за даними [24]

Вартість експорту товарів становила 801,6 млн. дол. США, імпорту – 727,2 млн. дол. Порівняно з відповідним періодом 2022 року експорт зріс на 75,2%, а імпорт – на 46,8%. Позитивне сальдо складало 74,4 млн дол. США.

Найбільш часто експортуються: зерно (51,7%); тваринні або рослинні жири та олії (17,3%); насіння та плоди олійних рослин (12,7%) [25].

За 11 місяців роботи в 2023 році загальний обсяг вантажів, перевалених через українські дунайські порти, склав 29,4 млн тонн. Це в 2,0 рази більше, ніж було перероблено за аналогічний період 2022 року (14,5 млн тонн). Порівняно з вантажообігом за одинадцять місяців 2021 року, коли перевантажено 4,9 млн тонн, зростання складало 597% [26].

При цьому частка підприємств Одеської області в загальному імпорті товарів становила 3,6%, і це є шостим показником серед регіонів України. Основу структури товарного імпорту становлять мінеральне паливо, нафта та продукти її перегонки (24,3%); електричні машини (12,4%) та їстівні фрукти та горіхи (8,0%) [27].

Демографічна ситуація в Одеській області станом на 1 лютого 2022 року становить 2349,749 тис. осіб [22]. Офіційна інформація за 2023-2024 роки буде оприлюднена після закінчення воєнного стану. Проте, за різними прогнозами, населення по всій території України суттєво зменшується, висока смертність, міграція зумовлена бойовими діями, тому можна зауважити, що демографічна ситуація в Одеській області погіршилася.

Дамо детальну характеристику усіх сильних якостей Одеського регіону, які сприяють підвищенню рівня сприятливого бізнес-середовища.

Географічне розташування Одеської області є вигідним з таких причин: Одеська область розташована в крайній південно-західній частині України, в приморському, а також прикордонному регіоні України. Через область проходить кордон України з Румунією та Молдовою.

Одеський регіон омивається водами Чорного моря. Протяжність морського та лиманного узбережжя від гирла Дунаю до гирла Тилігулу становить 300 км.

Одеська область проводить через свою територію п'ять міжнародних транспортних коридорів: сьомий і дев'ятий Критські коридори, транспортний коридор RASECA (Європа - Кавказ - Азія), коридори «Балтійське море - Чорне море» і «Чорноморське транспортне кільце» великий транспортний коридор навколо Чорного моря і належить Організації чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС). Довжина транспортних коридорів в області становить 706,4 км.

Одеська область також розташована на перехресті наступних міжнародних водних шляхів:

- після завершення будівництва каналу Рейн-Майн-Дунай у 1992 р. водний шлях Дунаю є найкоротшим виходом європейських країн до Чорного моря, потім до Закавказзя, Середньої Азії та Близького Сходу;

- Річка Дністер з'єднує область з Молдовою, а Дніпро - з центральною Україною, а після реконструкції каналів Дніпро-Буг і Дніпро-Німан – зв'язок із Польщею та країнами Балтії.

Область вважається морським регіоном з найбільшою кількістю портів в Україні, яка відіграє важливу роль у міжнародних водних шляхах. Область сполучена з Чорним і Азовським морями і має широкий вихід до основних транспортних шляхів. Міжнародний Дунайський водний шлях є найкоротшим виходом європейських країн до Чорного моря, Дністер важливий для логістики Молдови – Чорне море та Дніпро – з'єднують її з центральною Україною [27].

До повномасштабного вторгнення російської федерації Одеська область мала добре розвинену та розгалужену інфраструктуру з високою транспортною спроможністю. Область характеризується потужним міжгалузевим транспортним комплексом, представленим усіма видами транспорту: залізничним, автомобільним, водним (морським і річковим), трубопровідним, авіаційним, електроенергетикою (зв'язок).

Мережа автомобільних доріг загального користування в області становить 8327,9 км, з них дороги державного значення – 2801,8 км. Майже 98% доріг мають тверде покриття [31].

Одеська залізниця є важливою частиною єдиної транспортної мережі південного заходу України та найважливішою складовою залізничного транспорту в Україні, на її долю припадає майже 20 % вантажних перевезень і понад 16 % пасажирських перевезень України [24].

Головною особливістю Одеської залізниці є її приморське та прикордонне розташування. Впродовж Одеської залізниці знаходяться великі морські та річкові порти. Вона забезпечує зовнішнє транспортне та економічне сполучення з понад 70 країнами світу.

На роботу портів Одеської області приходить 70% загального обсягу вантажоперевезень в портах України, 68% експортних вантажів, 66,3% імпортованих вантажів, 85% транзитних вантажів, близько 100% контейнерних перевезень в Україні.

Три порти регіону: Одеса, Південний, Чорноморськ забезпечували 65% загального обсягу перевалки вантажів України.

Якщо розглянути транспортну інфраструктуру, Міжнародний аеропорт «Одеса» (МАО) посідав третє місце в Україні за обсягом пасажирських перевезень. У 2021 році міжнародним аеропортом «Одеса» прийнято 1,3 млн пасажирів. Вже з лютого 2022 року аеропорти по всій Україні припинили роботу через воєнний стан [34].

У довоєнний період Одеська область мала існуючий туристично-рекреаційний потенціал області. З одного боку, це зумовлено особливостями економіко-географічного положення регіону; сприятливими природно-кліматичними умовами; по-друге, різними природними лікувальними засобами; по-третє, наявністю піщаних пляжів і розвинутою мережею водних шляхів, залізниць і шосейних доріг. Усе це сприяло розвитку туризму та рекреації в Одеській області [33].

У відповідності до інформаційно-аналітичної довідки ДУ «Український науково-дослідний інститут медичної реабілітації та санаторно-курортного лікування МОЗ України» Одеська область характеризується наявністю таких природних лікувальних ресурсів: мінеральні води; солоні води з лиманів і озер; лікувальні грязі; берег моря; природні об'єкти та комплекси з кліматичними умовами, придатними для лікування, оздоровлення та медичної реабілітації. Кліматичні умови області сприятливі для відпочинку та активного відпочинку. Відомі родовища пелоїдів Куяльницького і Хаджибейського лиманів, Одеських, Куяльницьких і Чорноморських мінеральних вод належать до категорії лікувальних [34].

Природні ареали Одеської області можна поділити на:

- основні природні лікувальні ресурси та інфраструктуру, що є необхідною для розвитку рекреаційних територій: санаторії Куяльник, Затока, Сергіївка;
- перспективні для майбутнього розвитку рекреаційної і санаторної, курортної зони: Куяльницька площа (с. Ільїнка), Тилігульська площа (с. Пшеняново), Будацька та Бурнасько-Будацька площі (с. Лебедівка), Санжейківська та Кароліно-Бугазька площі (м. Чорноморськ), Сасиксько-Шаганська площа (озера Сасик та Шагани), Дунайська площа.

– перспективні для розвитку санаторно-оздоровчої сфери: Колабухська площа, Дністровська площа (с. Миколаївка до Роксолани), Ялпугська і Китайська площі.

До війни в Одеській області працював 321 санаторно-курортний заклад, який міг прийняти понад 40 тис. туристів, а також 317 дитячих закладів оздоровлення та відпочинку.

Одеська область є єдиним регіоном України, в якому частка потенціалу, яка необхідна для розвитку санаторно-курортної галузі, перевищує потенціал забезпечення можливостей розвитку туризму та рекреації – 51% та 49% належно. У повоєнний час в Одеському регіоні можна однаково розвивати туризм і рекреаційну та санаторно-курортну галузь.

Одеська область має сприятливі агрокліматичні умови для тваринництва та вирощування майже всіх сільськогосподарських культур, що зумовлено наявністю значних сільськогосподарських угідь та спеціалізованих науково-селекційних баз.

До війни Одеський регіон був одним із найперспективніших регіонів півдня України, який мав високий потенціал для розвитку більшості галузей промисловості та якісний рівень підготовки робочої сили. Характерними рисами регіону були розвинена транспортна інфраструктура; якісне транспортне сполучення і великий промисловий потенціал; розвинутий аграрний сектор; досить перспективний туристичний комплекс; високий науково-освітній рівень. На території регіону працюють підприємства з виробництва продуктів нафтопереробки, машинобудування, ремонту та складання машин, металообробки, нафтохімічної та хімічної продукції, харчової та легкої промисловості [42].

За 2021 рік (передвоєнний) підприємствами і організаціями області за рахунок усіх можливостей фінансування запроваджено 18 853,678 тис. грн капітальних інвестицій, у розрахунку на одну особу це 10 282,1 тис. грн [42].

До широкомасштабного вторгнення Одеська область мала значний сільськогосподарський потенціал і сприятливі умови для розвитку галузей рослинництва, тваринництва та виноградарства, вигідне історико-географічне

розташування та розвинену портову інфраструктуру для здійснення експорту продукції. Промисловий комплекс області включав:

- 1) більше 30% виробництва соків в Україні;
- 2) 25% нафтовидобувних потужностей і 18% видобутку сирої нафти;
- 3) 65% виноградарського потенціалу країни.

Крім того, в довоєнний період в Одеській області були великі виробничі потужності з виробництва мінеральних добрив (ємний внутрішній ринок збуту добрив і вигідне розташування для їх експорту); виробництво ліків (ємний внутрішній ринок, відносно низькі ціни на вітчизняну продукцію, різниця більш як у три рази на ліки іноземного виробника), значний господарсько-виробничий потенціал (машинобудування, харчова та переробна промисловість, виробництво будівельних матеріалів тощо).

У довоєнний період та під час війни в Одесі спостерігалася тенденція до збільшення обсягів реалізації проволоко-волоконної та кабельно-провідникової продукції в Одесі, що було зумовлено вдосконаленням і забезпеченням відносно якісної продукції шляхом реалізації інвестиційних програм та наявності великого внутрішнього ринку.

Одеська область має значний культурний потенціал. Станом на 1 січня 2023 року мережа закладів культури області включає: 6 театрів – Національний, та обласну філармонію, 679 бібліотек і 1 – Національну, 674 клубних заклади, 72 школи мистецтв, 23 музеї (юридичні особи і 1 – Національний музей) та 239 музеїв (які не є юридичними особами), 3 заклади подальшої професійної освіти, 11 кінотеатрів приватних, 10 парків з культури та відпочинку, а також державний цирк [26].

В Одесі та Одеській області налічується понад 4,5 тис. пам'яток культурної спадщини. Вони представляють собою період від найдавніших часів до 20 століття.

Найбільше скупчення пам'яток архітектури в центрі Одеси. Серед них – Потьомкінські сходи, Одеський національний академічний театр опери та балету, Воронцовський палац, ансамбль Приморського бульвару, Абазький і

Гагарінський палац, які також є популярними туристичними об'єктами. Також популярним туристичним об'єктом є Палац Курисів у селі Курисове Лиманського району та Палац-садиба Дубицьких у селі Василівка Біляївського району.

Відомою архітектурною пам'яткою краю є комплекс Акерманської фортеці (XIV-XVI ст.) у місті Білгород-Дністровський. Не менш цікаві такі пам'ятки культової споруди, як Мала мечеть в Ізмаїлі, унікальні для півдня України дерев'яні церкви в Балтському та Кодимському районах, середньовічні вірменська та грецька церкви в Білгороді-Дністровському та Миколаївська церква в Кілії [25].

Усе це є ознаками відбудови підприємницької діяльності у повоєнний період. Тож Одеська область є однією з найперспективніших і сучасно розвинутих регіонів України. Крім дуже вигідного транспортно-географічного положення, він має високий агропромисловий потенціал і привабливий інвестиційний клімат [39].

З огляду на фактори, які сьогодні склалися внаслідок повномасштабного вторгнення, ситуація в Україні, особливо в Одеській області, досить складна. Підприємці, які бажають вести бізнес в Одеській області, повинні бути готові до того, що їм прийдеться працювати під обстрілами, регулярними відключеннями електроенергії тощо.

З початку 2023 року усі промислові підприємства Одеси продовжували працювати в умовах складних поставок сировини та збуту продукції, а також обмежень поставок електроенергії через ракетні обстріли з боку РФ, що суттєво вплинуло на обсяги виробництва [44].

З початку Великої війни до кінця вересня 2023 року 840 компаній в Україні переїхали в безпечніші регіони в рамках програми релокації. З них 667 вже працюють на нових місцях.

При виборі нового місця роботи найбільшим попитом користувалися Закарпатська та Львівська області – 120 та 199 компаній відповідно. Але найменшим попитом користувалася Одещина – лише 3 підприємства [39].

2.3. Статистична та аналітична оцінка державної підтримки та основних перешкод для ведення підприємницької діяльності в Одеському регіоні

У сучасному світі під поняттям інфраструктура розуміють сукупність галузей і організацій, які можуть створити сприятливі умови для виробництва та життя людини. Серед основних галузей інфраструктури виділяють дорожню мережу, технічні комунікації, систему житлово-комунального господарства, соціальну сферу, зв'язок, складське господарство, водо- і енергопостачання для житлових і промислових потреб, благоустрій тощо. Інфраструктура є одним із ключових елементів економічного зростання та відіграє важливу роль у підвищенні продуктивності організацій і належного рівня життя населення. Для ефективного розвитку малого бізнесу створюється інфраструктура підтримки бізнес-середовища.

Неоднозначність тлумачення термінів інфраструктура та інфраструктура підтримки малого та середнього бізнесу, а також їх зв'язок із метою даного дослідження приводить нас до необхідності визначення сутності понять «інфраструктура» та «інфраструктурна підтримка малого та середнього бізнесу».

Інфраструктура створена для забезпечення життєдіяльності суспільства. Вона постійно змінюється під впливом нових уподобань, вимог, потреб, інтересів, природних умов, культурних і технічних тенденцій, політичних систем суспільства. Більшість вчених розглядають поняття «інфраструктура» як сукупність галузей, що забезпечують ефективність виробництва і сільського господарства та сприяють створенню адекватних умов для життя людини. Спочатку вони розрізняли промислову та соціальну інфраструктуру, а пізніше почали розрізняти інституційну інфраструктуру.

Сама по собі виробнича інфраструктура не створює додаткової продукції, але водночас, оскільки вона обслуговує виробництво, вона збільшує національний дохід. У міру використання послуг виробничої інфраструктури рахунки збільшуються, бо збільшуються витрати, пов'язані з пакуванням, зберіганням, транспортуванням і здійсненням інформаційних потоків.

Соціальна інфраструктура впроваджує побутове та культурне обслуговування населення, займається формуванням послуг невиробничого характеру для зростання рівня життя населення і не впливає на збільшення валового національного продукту.

Інституційна інфраструктура здійснює послуги у сфері науки, менеджменту, правоохоронної діяльності, оборони, а також впливає на добробут і постійний розвиток усього суспільства [5, с.126].

З поступовим розвитком суспільства, визначилися нові додаткові види інфраструктури: митна, ринкова, інформаційно-технічна та інші.

Ринкова інфраструктура допомагає у функціонуванні бізнесу та розвитку ринкової системи. Вона вносить значний внесок у розвиток продуктивних сил суспільства та надає ринкове обслуговування підприємств через обіг товарів. Митна інфраструктура виконує основні функції митної служби в системі зовнішньоекономічних зв'язків і включає митні лабораторії і засоби контролю, будівлі, склади, транспорт, зв'язок і телекомунікації.

Інфраструктура інформаційних технологій включає комп'ютерну техніку, програмне забезпечення, інтернет-мережі, інформаційні технології та забезпечує інформаційний розвиток країни, а також окремих суб'єктів господарювання, щодо засобів інформаційної взаємодії.

Слід зазначити, що при дослідженні забезпечення інфраструктури та її окремих складових відсутній єдиний підхід до їх визначення, що ускладнює формування системи управління інфраструктурою держави та пошук оптимальних варіантів її розвитку. Недооцінка умов ведення бізнесу та низький рівень науково обґрунтованих інструментів управління державною інфраструктурою призводять до запізнення розвитку економіки. Побудова зрілої, а також оптимальної інфраструктури допоможе вийти з кризи, швидше адаптуватися до змінюючихся факторів зовнішнього середовища та досягти більш високого рівня постійного розвитку як економіки так і суспільства.

Тому вважаємо за актуальне виділити певні концептуальні підходи щодо визначення сутності поняття інфраструктура у вітчизняній економіці: науковий, регіональний, галузевий та функціональний.

Науковий підхід передбачає розгляд інфраструктурного забезпечення як групи інститутів, які за допомогою певних норм і правил створюють сприятливі умови для ефективного функціонування суб'єктів ринку.

У галузевому підході інфраструктура найчастіше визначалася як комплекс окремих галузей, що сприяють розвитку об'єктів та їх відтворенню.

Функціональний підхід базується на виділенні в структурі підприємства таких функцій: виробничої, соціальної та координаційної. При функціональному підході структура визначається за допомогою координаційно-фінансового механізму, який забезпечує економічні, інформаційні, матеріальні та трудові потоки, які підвищують ефективність економіки та сприяють її самоадаптації до змін зовнішніх умов [5, с.131].

Регіональний підхід до визначення сутності інфраструктури базується на виділенні певних ознак, характерних для регіону, пов'язаних з особливостями розвитку продуктивних сил, сільського господарства, інфраструктурного сектора та певними територіальними особливостями.

Подальший розвиток підходів у теорії інфраструктури та формуванні стійкого класу підприємців сприяли виділенню в систему інфраструктури підприємництва також інфраструктуру підтримки малого та середнього бізнесу.

Інфраструктурне забезпечення малого та середнього бізнесу можна охарактеризувати, як систему організаційно-економічних і правових відносин, які динамічно розвиваються між суб'єктами і об'єктами інфраструктури щодо надання інфраструктурних послуг у формі керівного впливу держави, заснованого на принципах збалансованості, системності, керованості, адаптивності та з ціллю створення оптимальних стосунків і сприятливих умов для формування та ефективного відтворення малих та середніх підприємств.

Інфраструктурна підтримка малого та середнього бізнесу набуває різноманітних форм, які змінюються з часом у зв'язку з науково-технічним

прогресом та структурним розвитком економіки. Дослідження нормативно-правових актів у сфері інфраструктурної підтримки бізнесу дозволило визначити та конкретизувати основні форми підтримки [5, с.139].

Фінансова підтримка малого та середнього бізнесу, яка полягає у допомозі у наданні кредитів, позик та застави, мікрофінансуванні, лізинговій діяльності та субсидіях. На даному етапі є сенс визначати фінансову підтримку не як фінансову, а як фінансово-гарантійну, оскільки отримання гарантій за кредитами стає все більш актуальним через брак власних коштів у малого бізнесу та розвиток нового інституту в Україні, нового стратегічного спрямування на формування ефективного фонду гарантованих вкладів.

Майнова форма допомоги сприяє створенню робочих місць для суб'єктів малого та середнього підприємництва в приміщеннях інкубаторів, технопарків, інноваційних, виробничо-технологічних центрів, а також отриманню приміщень у користування Департаменту регіону на пільгових умовах.

Інформаційно-консультаційна підтримка складається з консультацій щодо підбору персоналу, вибору системи оподаткування та бухгалтерського обліку, застосування правових норм, підбору програмного забезпечення у сфері маркетингу, менеджменту, стратегічного планування, логістики, бізнес-планування.

Суттєва роль інфраструктурної підтримки відводиться підготовці, підвищенню кваліфікації, перепідготовці працівників малого бізнесу та формуванню підприємницьких навичок.

Сприяння участі суб'єктів малого та середнього бізнесу через здійснення державних і муніципальних закупівель і контрактів.

Підтримка малого бізнесу з комерційними закупівлями. У рамках подальшого розвитку контрактної системи комерційну закупівельну контору доцільно виділити в окрему систему підтримки.

Розробка законодавства, нормативно-правових актів, а також контроль щодо їх виконання забезпечують систему координації та законодавчого регулювання розвитку малого та середнього підприємництва.

Суспільство все більше звертає увагу на популяризацію соціального бізнесу, який теж розділився на власну структуру. Вирішуючи гострі соціальні проблеми, соціальне підприємництво здійснює свою місію, надає користь суспільству, а також бере на себе частину соціальних обов'язків держави.

Кластеризація. Існування кластерів дозволяє підтримувати конкурентні переваги як окремих компаній, так і створює ефект синергії для розвитку регіону. Це сприяє концентрації ресурсів для реалізації комплексних проектів, об'єднанню зусиль держави, бізнесу, освітніх і наукових організацій суміжних сфер для виконання одного завдання та консолідації учасників реалізації державних програм розвитку територій. промислових кластерів і сприяє стійкості компаній.

Бізнес-парки, які стають унікальним механізмом підтримки підприємців-початківців, базою соціально-економічної освіти та матеріального забезпечення, набувають особливого значення у світлі нових ідей щодо проектування інфраструктурного забезпечення. Бізнес-парки надають приміщення для розвитку бізнесу, необхідне обладнання, інформаційні та консультаційні послуги, навчання персоналу. Вони є тією платформою, яка пропонує хороші стартові умови для здійснення бізнес-ідеї.

До системи індустріальних парків входять навчальні центри з надання освітніх послуг у різних сферах діяльності; бізнес-інкубатори, які підтримують малого та середнього підприємництва від початку до комерціалізації та загалом функціональні; техно- та індустріальні парки, консультації з технічних питань, забезпечення комплексу промислових об'єктів. Технопарки відбирають і підтримують перспективні технічні рішення для розвитку регіонів. Окрім технологічної підтримки, вони залучають інвестиції та пропонують міжнародні консалтингові послуги. Індустріальні парки включають комплекс об'єктів нерухомого майна і займають площу не менше 20 тис. кв. м.

Для розуміння сутності інфраструктури підтримки малого та середнього підприємництва рекомендується розглядати її як систему з такими характеристиками: цілісність, характерність, розподіл на складові, володіння

приватними і загальними характеристиками системи та відповідним набором принципів (керованість, системність, адаптивність, збалансованість) [8, с.132].

Якщо ми подивимося на нормативно-правові акти щодо сприяння підприємництву, то побачимо, що термін «інфраструктурна послуга» там не наводиться.

Під інфраструктурними послугами, пов'язаними з інфраструктурою підтримки малого підприємництва, розуміють діяльність інфраструктурних організацій з підтримки малого та середнього підприємництва у здійсненні операцій з нерухомістю, фінансових, соціальних, консультаційних, інформаційних, юридичних, інноваційних, та функцій підтримки експорту-імпорту, які здійснюються за запитом суб'єктів малого підприємництва в межах обов'язків організацій інфраструктури.

Своєчасне та безперервне надання інфраструктурних послуг є фактором розвитку малого та середнього бізнесу. Процес еволюції до постіндустріального та інноваційного економічного суспільства супроводжується зростанням якісної економіки, панування якої є обов'язковим явищем у майбутньому, тому вважаємо за необхідне досягати зростання виробництва інфраструктурних видів послуг на основі дотримання також сфер послуг промислового виробництва. Наявність сталого розвитку системи виробництва інфраструктурних послуг та їх відповідність за кількістю та якістю вимогам малого бізнесу може забезпечити економічне зростання національної економіки. Чим сильніший поділ праці, тим більша потреба в інфраструктурних послугах, відсутність і затримка щодо потреб малого та середнього може призвести до поступових втрат національного доходу.

Згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 року № 28 були оголошені державні підтримуючі програми: «Доступні кредити 5-7-9%», «Доступна іпотека 7%» і «Доступний фінансовий лізинг» [35,36].

Програма «5-7-9 доступних кредитів» спрощує доступ мікро- та малого бізнесу до відповідних банківських кредитів. Аграрії можуть отримати кредити

відповідно до 90 млн грн. Одеса є одним із лідерів із залучення коштів саме за цією програмою – 2,8 млрд грн – для 700 домогосподарств [35].

З початку дії програми (станом на 5 січня 2024 року) кількість заключених кредитних договорів склала понад 4,97 тис. одиниць на суму 20,0 млрд грн. Частка загального портфеля становить 7,0% – четверте місце серед регіонів України [35].

З метою подальшого розвитку підприємницької та інвестиційної діяльності в Одеській області та забезпечення підтримки малого та середнього бізнесу обласна державна (військова) адміністрація оновила Програму розвитку конкурентоспроможності малого та середнього бізнесу в Одесі області на 2021-2024 роки, і це має забезпечити соціально-економічний розвиток регіону та покращить якість життя населення [26].

Перше засідання Комісії з конкурсного відбору малого та середнього бізнесу в рамках реалізації Програми розвитку конкурентоспроможності малого та середнього підприємництва Одеської області на 2021-2023 роки щодо отримання компенсації частини процентної ставки по взятих кредитів на розвиток бізнесу відбулося 19 вересня 2023 року [26].

За результатами засідання комісії було виявлено трьох представників малого та середнього бізнесу, що отримали 18 мільйонів за:

- 1) закупівлю обладнання для випікання хлібобулочних виробів і створення додаткових потужностей з виробництва для експортних контрактів;
- 2) розробка інноваційної малопродуктивної транспортної газифікаційної установки, яка споживає в десятки разів менше електроенергії;
- 3) розвиток виробництва побутових текстильних виробів, придбання швейного обладнання для розширення виробничих потужностей.

Програма соціально-економічного та культурного розвитку Одеської області на 2024 рік оновила заходи підтримки розвитку підприємництва:

- 1) покращення інвестиційного клімату в регіоні, знаходження нових ринків збуту для компаній та просування української продукції з високою долею доданої

вартості на зовнішніх ринках; можливе часткове відшкодування витрат на участь у зовнішньоекономічних виставкових заходах;

2) розширити можливості для компаній, які зазнали руйнувань і збитків внаслідок збройної агресії РФ, щодо отримання відшкодування збитків і витрат компаній та проведення незалежної оцінки збитків або судово-медична експертиза для визначення збитків, яка буде частково відшкодована.

Програма також вже мала можливість відшкодувати мікро-, малим та середнім підприємствам у розмірах:

- 100 000 грн. для участі в закордонних виставках;
- 30 000 грн за належну оцінку збитків або судово-медичну експертизу [19, 20].

У зв'язку з військовою агресією РФ найбільш важливим завданням сьогодні є допомога військовослужбовцям Збройних Сил контрактної служби, Служби безпеки України, Головного управління розвідки Міноборони, Служби зовнішньої розвідки, Державної прикордонної служби, Національної гвардії, осіб рядового складу ДСНС України, працівників міліції, які проживають (zareestrovani) в Одеській області шляхом компенсації частини процентної ставки за відсотковими іпотечними кредитами, отриманими в рамках умов іпотечного кредиту, програми «Оселя» для придбання житла в Одеському регіоні. Передбачається часткова компенсація відсотків відповідно за іпотечними кредитами в розмірі 3% річних. На реалізацію програми у 2023 році було заплановано 250 тис. грн [26].

Програму затверджено розпорядженням голови облдержадміністрації від 09 жовтня 2023 року № 814/А-2023.

Основні проблеми, з якими стикаються одеські бізнесмени під час воєнного стану:

- 1) складнощі з логістикою;
- 2) падіння купівельної спроможності населення;
- 3) міграція персоналу за кордон.

У зв'язку з військовими діями та руйнуванням більшості інфраструктурних і логістичних шляхів підприємництво в Україні та особливо в Одеській області

стикається з низкою перешкод. Основні перешкоди для діяльності та розвитку підприємництва в Україні наведено на рис. 2.7 [25].

Рис. 2.7. Основні проблеми в діяльності та розвитку підприємництва в Україні (%)

Джерело: складено автором за матеріалами [25]

З рис. 2.7 випливає, що, на думку 62% респондентів, значною перешкодою для діяльності та розвитку підприємництва в Україні і особливо в Одеській області є зниження платоспроможності клієнтів саме на внутрішньому ринку. На другому місці з часткою 48% – нестабільна ситуація в Україні та непередбачуваність внутрішнього ринку через воєнний стан, який діє з лютого 2022 року.

До основних перешкод також відносяться: відсутність належного капіталу – 43%, непрогнозовані дії уряду, що можуть знизити якість умов ведення бізнесу – 29%, розриви ланцюжків поставок – 25% та неефективна та дорога логістика – 23%.

У січні 2023 року підприємництво страждало від відключень електроенергії. 7,8% сказали, що через відключення електроенергії вони фактично припинили свою діяльність через проблему з енергопостачанням, 12,8% – втратили до 80% продажів, 16,7% – до 50% продажів, 28,3% – до 20-30%

від продажів, 19,2% – до 10% від продажів. Крім того, лише 15,1% підприємців повідомили, що ситуація з електроенергією мало або не мала впливу [25].

Згідно з територіальною класифікацією регіонів, експерти Центру економічного відновлення відносять Одеську область до «опорних регіонів» залежно від рівня ризику. Це означає, що основними викликами для регіону є часткова втрата доступу до морського експорту, потреба компаній у вдосконаленні логістичних ланцюжків та економічна перебудова.

Крім того, існують спільні виклики для більшості сфер – мобілізація робочої сили, прозорість процесу бронювання та трудова міграція за кордон.

Висновки до розділу 2:

Проведена оцінка стану підприємницької діяльності в Одеському регіоні свідчить, що динаміка кількості фізичних осіб-підприємців в Одеському регіоні в 2021 році (до війни) кількість ФОП складала 108895 тис. одиниць, в порівнянні з 2024 роком (в умовах війни) кількість ФОП значно зменшилися і складає 77,9 тис. одиниць, спостерігається значне скорочення. Абсолютний приріст новостворених юридичних осіб на Одещині в 2024 році у порівнянні з 2023 роком склав 1407 одиниць, а приріст кількості фізичних осіб-підприємців складає 5704 од.

Проведене опитування підприємців Одещини, показує, що серед найбільших проблем регіону підприємці відзначили відтік робочої сили за кордон, труднощі з логістикою (опитування проводилося до масованих ударів по портовій інфраструктурі Одеси), корупцію, непередбачувані дії держави, що можуть погіршити стан бізнесу.

Проведений аналіз підприємницького середовища в Одеському регіоні надає наступні висновки: Одеська область – одна з найбільш перспективних та сучасно-розвинутих областей України. Поряд з дуже вигідним транспортно-географічним розташуванням має високий агропромисловий потенціал та привабливий інвестиційний клімат.

РОЗДІЛ 3. СТАТИСТИЧНІ ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ

3.1. Визначення тенденцій розвитку підприємницької діяльності в Одеському регіоні

Майбутній вступ України до Європейського Союзу відкриває нові можливості, особливо для малих і середніх компаній. Але для того, щоб бути конкурентоспроможними на європейському ринку, необхідно, щоб продукція та послуги відповідали європейським стандартам якості, а це тягне за собою значні фінансові витрати. Враховуючи певну обмеженість зараз власного капіталу для ведення бізнесу та невідповідність українського законодавчого та інституційного ринку для розвитку малого бізнесу, найбільш привабливою перспективою стає можливість залучення коштів іноземних інвесторів. За даними досліджень провідних європейських інститутів світової економіки, станом на 1 грудня 2023 р. на рис. 3.1 представлені країни-лідери, з найбільшої фінансової підтримки України в період 2022-2023 рр. [40].

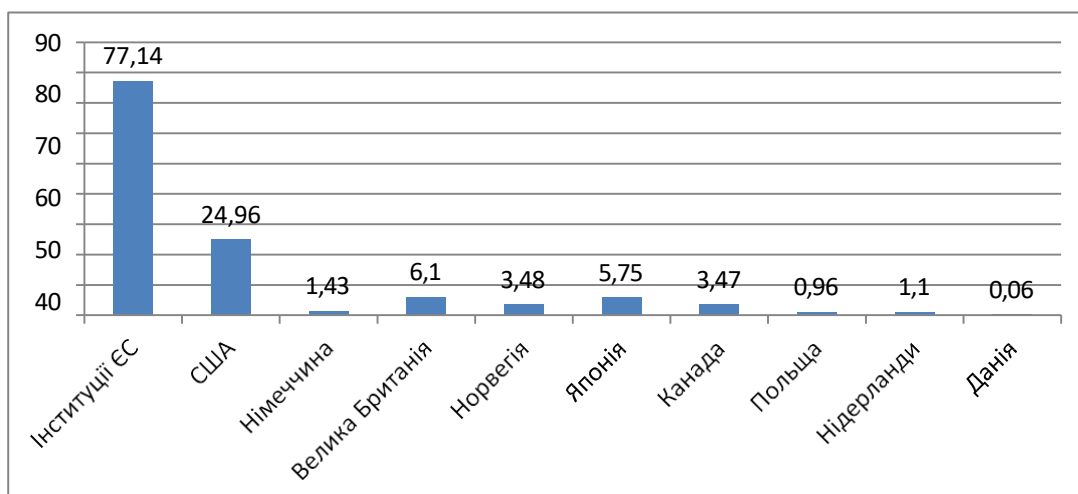

Рис. 3.1. Країни-лідери, з найбільшої фінансової підтримки України в період 2022-2023 рр., млрд євро

Джерело: складено за матеріалами [40]

З рис. 3.1 випливає, що серед трійки лідерів найбільшу фінансову допомогу в період 2022-2023 років Україна отримала від ЄС, США та Великої Британії.

В кінці 2023 року Європейська Бізнес Асоціація здійснила опитування підприємців у рамках проекту Unlimit Ukraine за допомоги OLX Україна і ПриватБанку, а також за участю Міністерства цифрової трансформації України, Офісу з питань підприємництва та розвитку експорту та бізнесу.

Опитування було проведено з 1 по 31 грудня 2023 року, в ньому взяли участь 4569 ФОП. Для 89% учасників опитування річний оборот не перевищує 30 млн грн на рік [41].

Щодо результатів опитування, були створені Індекси настроїв малого бізнесу за 2023 рік.

Згідно з даними опитування, 79% підприємців планують розширення для свого бізнесу. З них 30% планують відкривати нові бізнес-напрямки і 14% планують розширювати бізнес у регіоні і далі виходити на інші ринки [41].

Згідно даних опитування, 80% підприємців у 2024 році планують залучити кошти для розвитку власного бізнесу проти 67% минулого року. Інші розраховують на власні ресурси – особисті ресурси (40%), гранти – 20%, кредити – 12% і інвестиції – 9% [41].

Для кращого розуміння ситуації, проаналізуємо досвід провідних зарубіжних країн щодо регулювання розвитку діяльності підприємств. Згідно результатів проведеного аналізу сформулюємо, основні напрямки, які можуть бути реалізовані в діяльності підприємницьких структур Одеської області.

Впроваджуючи позитивний іноземний досвід регулювання підприємницької діяльності в Україні та наслідуючи досвід Італії, українські компанії активно використовують міжнародні програми підтримки, що сприятиме подальшому покращенню бізнес-середовища в Україні.

У таблиці 3.1 наведено основні програми міжнародної підтримки малого та середнього бізнесу в Україні.

Всього в Україні зараз реалізується 15 двосторонніх проектів ЄС з підтримки бізнесу загальним бюджетом понад 92 млн євро. Крім того, Україна бере участь у ряді європейських програм підтримки бізнесу [32]:

- 1) Horizon Europe приділяє увагу на науковому підході, дослідженням та інноваціям у бізнесі;
- 2) Креативна Європа займається просуванням культурних і креативних індустрій;
- 3) Цифрова Європа фокусується на інструментах щодо цифровізації малого та середнього бізнесу;
- 4) Digital Europe несе розвиток цифрових навичок, впровадження основних цифрових технологій у компанію.

Крім того, беручи до уваги значні ризики для фінансових установ, українські малі та середні підприємці, і саме ті, що працюють на звільнених територіях і прифронтових громадах, мають можливість отримувати доступ до фінансування через механізми допомоги ЄІБ і ЄБРР [44].

Для здійснення ефективного регулювання підприємницької діяльності в Україні можна перейняти з Бельгії практику використання таких інструментів, як державні гарантії за кредитами, інвестиційні стимули і податкові пільги.

Серед актуальних програм підтримки та кредитування бізнесу в Україні можна виділити такі:

1. Ощадбанком підписано тристоронній договір із Європейським інвестиційним банком (ЄІБ) і Європейським інвестиційним фондом (ЄІФ). Це дозволяє банку надавати кредити компаніям, які не володіють достатньою заставою на всю суму кредиту. Завдяки тристоронньому партнерству 70% позики покривається гарантією ЄІБ, а позичальник має надати лише 30% суми позики. Очікується, що зі збільшенням ліміту Ощад зможе надати кредити на суму близько 1 мільярда гривень понад 150 клієнтам [44]. В таблиці 3.1 розглянемо основні програми підтримки підприємництва в Україні:

Таблиця 3.1

Основні програми підтримки підприємництва в Україні

Назва програми	Кошти	Виконавці	Заходи для підприємців
1	2	3	4
EU4Business	Близько 1 мільйона євро (для найкращих 100 підприємств у розрахунку по 10 тис.євро)	ЄБРР, ЄС, Уряд Німеччини	Основна мета програми: допомагати розвитку та відновленню інфраструктури та економіки України; відтворити кращі умови для розвитку українського підприємництва; підтримати експорт та інноваційну діяльність
SME Fund 2024	Часткове відшкодування за виплачені офіційні збори у сфері інтелектуальної власності. Також до них відноситься 75% вартості виплаченого офіційного збору за переєстрацію торговельної марки в країнах ЄС	Відомство з питань інтелектуального майна Європейського Союзу (EUIPO)	Захист і допомога з питань прав і інтелектуальної власності підприємництва, підвищення рівня конкурентоспроможності підприємств; сприяння кращому розумінню інтелектуальної власності як цінному нематеріальному активу, осмислення необхідності якісного нового підходу до розвитку культури розуміння інтелектуальної власності та сприяння залученню досвіду європейських підприємств для українського підприємництва не тільки на європейському ринку, а й на світовому економічному ринку

Продовження табл. 3.1

1	2	3	4
Єдиний ринок	Залучено 4,2 млрд євро планом на 2021-2027 р р. Зараз вже діють 2 грантові програми: 1)«Бізнес-Міст» із бюджетом в 4,5 млн євро; 2) «Erasmus» для молодих українських підприємців, бюджет 3млн. євро	Європейська комісія	Здійснюючи програму «Бізнес-Міст», для українського підприємництва є можливість отримати ваучери для отримання послуг і взяти участь у відомих міжнародних торговельних виставках, таких як фінансова допомога підприємствам, що постраждали у часи війни. Ініціатива «Erasmus»для підприємництва в Україні дає можливість молодим підприємцям отримувати знання і вивчати закордонний досвід.
Найкращі можливі технології і методи управління для українського підприємництва	2 мільйони євро	GIZ	Фінансування впровадження найкращих проєктів із доступними технологіями і методами управління та зменшення викидів від промислових підприємств — екологічна модернізація українських підприємств.
Seeds of Bravery: п'ять нових грантових програм для українських технологічних стартапів та підприємств.	60 000 тисяч євро	ЄС, Європейська інноваційна рада (EIC)	Послуги для діючого бізнесу і інновацій; інноваційне підприємництво; інноваційні інкубатори технологій; реконструкція бізнесу; поступове масштабування і акселерація в секторі високих технологій.

Джерело: сформовано автором на основі [31, 32, 33, 34]

2. Спеціальна державна програма «Доступні кредити 5-7-9%» є найважливішим інструментом фінансової підтримки компаній. У січні 2024 року компанія отримала кредитів на понад 5 мільярдів гривень. З моменту впровадження програми (лютий 2020 року) було видано понад 80 тис. кредитів на загальну суму понад 272 млрд грн [44].

3.2. Рекомендації щодо розвитку підприємництва в Одеському регіоні

Загальновідомо, що Одеська область є одним із лідерів із залучення коштів за цією програмою на суму 2,8 млрд грн для 699 домогосподарств [42].

1. Програма «Доступний факторинг» – це інструмент підтримки малого та середнього бізнесу у воєнний час. Завдяки цій програмі компанії можуть отримати беззаставні кредити до 5 млн. грн. з відстрочкою платежів із ставкою компенсації 13% на рік на термін до 360 днів [36].

2. Спеціальна програма «Доступний фінансовий лізинг 5-7-9%» покликана допомогти підприємцям взяти в лізинг сільгосптехніку, комерційний транспорт та іншу техніку за пільговими цінами. За умовами програми можна назвати наступне: держава відшкодовує основну заробітну плату до 5%, 7% або 11% на рік [35].

3. Програма кредитування експортерів за спрощеною процедурою доступна під час війни, планується надавати кредити на виконання зовнішньоекономічних контрактів за спрощеною процедурою». Це допоможе українським підприємцям відкрити нові ринки збуту та набути більше конкурентоспроможності. Ліміт заборгованості підприємця не перевищує зазвичай 85% валютної суми [34].

4. Програма кредитування українських імпортерів та експортерів від банку «Львів» разом з Європейським банком реконструкції та розвитку (ЄБРР), а також Американською фінансовою корпорацією розвитку (DFC) і у співпраці з Бюро США із міжнародного розвитку (USAID) – передбачає можливість отримання 450 мільйонів євро без застави. Гарантії, отримані від міжнародних організацій

покривають 80% кредитного ризику. Також існує можливість відстрочення виплати суми кредиту до 15 місяців [34].

Ініціатива надходження інвестицій в Україну була створена за допомогою Закону України «Про державну підтримку інвестиційних проектів зі значними інвестиціями» або просто через так званих «інвестиційних нянь». Метою ініціативи є заохочення інвесторів до значних інвестицій в Україну шляхом створення тарифних пільг для інвесторів. Це означає, що ця система надає низку інвестиційних стимулів, але значних успіхів не було зафіксовано з моменту її впровадження. Це пояснюється початком війни. Однак цей інструмент поступово стає дієвим механізмом залучення приватних інвесторів для відбудови української економіки після війни [43].

Ще одна ініціатива – Дія. Сіті. Метою цієї ініціативи є залучення іноземних інвестицій, розвиток індустрії технологій та забезпечення підвищення конкурентоспроможності українського ІТ-сектору на ринку. Очікується збільшення кількості інноваційних проектів і робочих місць, підвищення ефективності українських компаній і стартапів, поступове зростання частки високотехнологічної продукції у складі ВВП країни [44].

Відповідно до Закону України «Про індустриальні парки» можемо назвати ряд стимулів:

- 1) відшкодування відсотків за кредитами, отриманими для відтворення господарської діяльності на територіях парку;
- 2) безповоротні кошти на розвиток парків та відповідної інфраструктури;
- 3) 10-річне звільнення від податку на прибуток за умови реінвестування коштів;
- 4) пільгові ставки податку на майно тощо [44].

Шокована початком повної війни Верховна Рада запровадила податкові пільги для бізнесу та послабила певні вимоги до звітності.

Відповідно до пункту 11 пункту 8 XX Перехідних положень Податкового кодексу України з 01 квітня 2022 року до закінчення дії воєнного стану суб'єктами підприємницької діяльності є платники податків першої та другої

груп, податкова адреса яких знаходиться на території тимчасового проживання, або території, на якій вони можливі чи ведуться активні бойові дії, можуть надалі не сплачувати єдиний податок і відповідно заповнювати декларацію платника єдиного податку. Всі інші фізичні особи-підприємці мають приєднатися до єдиного податку [44]. Відповідно до цього переліку, затвердженого наказом Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України № 108 від 12.04.2024р. Одеська область на даний момент не входить до числа районів, де ведуться або тимчасово окуповані бойові дії.

На період, з 1 березня 2022 року до припинення або скасування воєнного стану в Україні та протягом дванадцяти місяців після припинення або скасування воєнного стану, зазначених у пунктах 4, 5, 5-1 частини першої статті 4 Особи Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» можуть не нараховувати, не обчислювати і навіть не сплачувати за себе єдиний податок.

При цьому зазначені особи не нараховують єдиний внесок у межах податкового зобов'язання, якщо не подана декларація за період, у якому відповідно до абзацу першого цього пункту не нараховувався, не обчислювався та не сплачувався єдиний внесок.

Відповідно до статті 265 (зі змінами) КЗпП України на період дії воєнного стану для юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців використовується пільга у вигляді попередження у разі допуску працівників до роботи без спеціального оформлення. Зазначимо, що вдруге такі дії караються штрафом у розмірі 30 мінімальних заробітних плат на момент вчинення порушення [39].

Розглянемо також такий інструмент регулювання підприємницької діяльності як монетарна політика на прикладі досвіду Фінляндії та того, як ця політика здійснюється в сучасних умовах в Україні.

Використання грошово-кредитної політики в Україні в умовах воєнного стану має ряд особливостей, зокрема Національний банк використовує систему інфляційного таргетування, плаваючий курс гривні і облікову ставку. Цільовий показник інфляції дозволяє Національному банку встановлювати певний рівень

інфляції і таким чином сприяти досягненню цінової стабільності. Коливання курсу гривні надає економіці гнучкості в міжнародній торгівлі та забезпечує конкурентоспроможність економіки країни на світовому ринку. Облікова ставка регулює кількість грошей в обігу та впливає на рівень інфляції [37].

Основи грошово-кредитної політики в умовах воєнного часу затверджені постановою Ради Національного банку України від 15 квітня 2022 року. Згідно із завданнями документа, НБУ має:

- 1) фінансувати лише невідкладні державні витрати за рахунок купівлі цінних паперів;
- 2) зберігатиме інституційну, фінансову та операційну незалежність;
- 3) сприятиме економічному тиску на країну-агресора та перешкоджатиме співпраці з нею міжнародних фінансових інституцій;
- 4) допоможе українцям за кордоном, надавши можливість обміняти гривні на місцеву валюту;
- 5) використовуватиме гривню як єдиний прийнятний платіжний засіб;
- 6) поступово скасовуватиме запроваджені раніше обмеження на валютні операції в міру покращення ситуації в платіжному балансі України [37].

Очікується, що завдяки зовнішній підтримці та послідовній політиці НБУ, що в 2024 році Україна отримає \$37 млрд зовнішніх кредитів і грантів. Прогнозується, що у 2025 році буде надана надійна допомога в розмірі 25 мільярдів доларів, а у 2026 році – 12 мільярдів доларів [34]. Ми використовуємо позитивний досвід активного сприяння розвитку нових технологій, знову ж таки як у Фінляндії, і будемо використовувати цей інструмент у відбудові української економіки після війни. За даними Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ), Україна посіла п'ятдесят п'яте місце серед ста тридцяти двох економік світу в Глобальному індексі інновацій 2023 року. Крім того, меседж цього видання у 2023 році звучав так: «Інновації в умовах невизначеності» [34].

За результатами дослідження рівня інновацій у виробничих компаніях у 2023 році, яке проводив Інститут економічних досліджень та політичних

консультацій, було з'ясовано, наскільки актуальним виявляється впровадження інновацій зараз:

- для 23% компаній впровадження інновацій є дуже важливим, і виступає пріоритетом у роботі;

- інновації актуальні в окремих випадках для 46% компаній;

- для 31% опитаних інновації взагалі неактуальні;

- 16% респондентів не можуть відповісти на це питання.

Під час тотальної війни видно, що витрати на інноваційну діяльність зменшилися: 42% компаній скоротили витрати, 39% зберегли витрати на довоєнному рівні і лише 19% збільшили витрати на інноваційну діяльність. А ті компанії, які знизили вартість інновацій, виявили, що стримуючими факторами були зниження попиту, брак робочої сили та небезпечне робоче середовище [42].

Тому, щоб відбудувати економіку України на основі інтеграції наукового та інноваційного потенціалу та відновити виробничий сектор та інфраструктуру країни із використанням новітніх сучасних технологій та ресурсів, необхідно запровадити таку інноваційну політику, що сприятиме залученню інвестицій на підприємствах, розвиток економіки на основі інновацій та виробництва конкурентоспроможної продукції [49]. Одним із кроків пріоритетної інноваційної політики є Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо пріоритетних напрямів розвитку науки, техніки та інноваційної діяльності» від 12 січня 2023 року, яким передбачено фінансування наукових досліджень та наукової та дослідної діяльності з технічного розвитку та проведення конкурсного відбору новітніх досліджень і науково-технічних розробок відповідно до затверджених пріоритетних напрямів розвитку науково-технічної та інноваційної діяльності в Україні [40].

Наведемо основні шляхи розвитку підприємницької діяльності в Одеській області в таблиці 3.2.

В таблиці наведені заплановані результати та охарактеризовані основні показники отримані згідно цих результатів.

Таблиця 3.2

Пропозиції щодо розвитку підприємницької діяльності в Одеському регіоні

Бажані результати	Показники
1	2
Безпека в регіоні	Стабільний розвиток бізнес-середовища. Політична стабільність;
Розвиток та модернізація портової галузі	Збільшення експортного потенціалу Одеського регіону до 4 млн тонн/місяць; залучення інвестиційних коштів у формі допомоги, концесій.
Розвиток логістичних шляхів	Збільшення конкурентоспроможності вітчизняних виробників на європейському ринку та зменшення витрат на транспортування певних видів вантажів. Покращення торгівельних відносин;
Розвиток промисловості (можливість створення індустріальних парків)	Виробництво та переробка продуктів нафти (Одеський нафтоперобний завод). Розвиток транспортної та логістичної інфраструктури регіону; економічне зростання через залучення інвестицій, створення більшої кількості нових робочих місць (очікувано до 1000).
Розвиток туристично-рекреаційної сфери	Зростання обсягів бюджетних надходжень; забезпечення безпеки на березі Чорного моря.
Розвиток рибного господарства регіону	Зростання податкових надходжень до місцевих громад; сталий розвиток рибного господарства і збільшення кількості рибної продукції.
Розвиток харчової і переробної промисловості	Збільшення якісного виробництва продукції.
Розвиток аграрної сфери: підвищення конкурентоспроможності підприємств виноробної галузі модернізація діючих зрошувальних систем;	Збільшення площ зрошення до 100 тис.га (зараз більше лише на 7000 га); підвищення рівня врожайності зернових культур на 55%, а овочів на 75%. Розвиток культури вина; зростання частки споживання виноробної продукції регіону; збільшення робочих місць з 6 до 7 тис., а на сезон – більше; податки у громаду; прибуток в іноземній валюті від збільшення експорту.

Продовження табл. 3.2

1	2
Підтримка регіонального підприємця	Посилення стабільності підприємництва в умовах військового стану; збільшення експорту вітчизняного підприємництва; збільшення робочих місць; підвищення рівня конкурентоспроможності; створення активної комунікації і зв'язків між підприємцями.
Збільшення інвестиційного потенціалу	Збільшення інвестицій в ключові галузі економіки регіону та підвищення його конкурентоспроможності, вихід на інші ринки збуту.
Вкладення в людський капітал: людські ресурси; освіта;	Покращені умови доступу до новітніх освітніх послуг. Збільшення конкурентоспроможності фахівців на ринку праці у регіоні, із подальшим працевлаштуванням. Надходження до бюджетних коштів регіону за рахунок працевлаштування ВПО. До того ж, підприємці, отримують за це компенсацію від держави у 24 і 48 тис. грн.
Цифрова реорганізація бізнесу	Збільшення покриття території Одеського регіону швидкісним Інтернетом; цифровізація рутинних процесів, яка підвищить продуктивність на виробництві; розвиток інноваційного мислення на підприємстві; створення нових видів послуг; пошук нестандартних рішень для вирішення бізнес-завдань.
Поширення інклюзивних процесів у бізнесі (відсутність бар'єрів при працевлаштуванні робітників з інвалідністю)	Збільшення ефективності виробничих процесів, задоволеності попиту та більша залученість співробітників.

Джерело: сформовано автором на основі [42; 43;44;45; 45]

З таблиці 3.2 видно, що основними напрямками розвитку підприємницької діяльності в Одеській області пропонуються: розвиток індустрії туризму та рекреації; модернізація та розвиток портового господарства; модернізація і розвиток рибного господарства; розвиток альтернативних логістичних маршрутів; розвиток промисловості (розвиток індустріальних парків); розвиток харчової і переробної промисловості; розвиток аграрного сектору (модернізація зрошувальних систем; підвищення конкурентоспроможності виноградарської та виноробної галузі); формування карти інвестиційного потенціалу; допомога регіональному виробнику; цифрова трансформація підприємництва; розвиток людського фактору; поширення інклюзії у підприємництві.

Висновки до розділу 3:

Конкретизовано основні шляхи розвитку підприємництва в Одеській області відповідно до реалій воєнного стану: регіональна безпека; розвиток індустрії туризму та рекреації; модернізація та розвиток портового господарства; модернізація та розвиток рибного господарства; розвиток альтернативних логістичних маршрутів; Розвиток промисловості (розвиток індустріальних парків); розвиток харчової та переробної промисловості; розвиток аграрного сектору (модернізація зрошувальних систем; підвищення конкурентоспроможності виноградарської та виноробної галузі); формування карти інвестиційного потенціалу; допомога регіональному виробнику; цифрова трансформація підприємництва; розвиток людського фактору; поширення інклюзії у підприємництві.

ВИСНОВКИ

Згідно проведеного дослідження, нами розглянуто теоретичні, методологічні та прикладні аспекти розвитку підприємництва в Одеській області та зроблено наступні висновки.

1. З'ясовано сутність підприємницької діяльності за допомогою праць видатних зарубіжних та українських учених, оскільки із розвитком економічних процесів в суспільстві, роль підприємництва зростає. Вважаємо найбільш влучним визначенням підприємницької діяльності, що зазначене у Господарському кодексі України, коли підприємництво є самостійною, ініціативною, систематичною і здійснюваною на власний ризик господарською діяльністю суб'єктів господарювання із метою досягнення соціальних результатів і отримання прибутку.
2. Важливу роль в економіці України відіграє підприємництво, особливо в період воєнного стану. Воно забезпечує: стабільність і розвиток економіки країни; підтримку економічного потенціалу держави в надзвичайно складних умовах воєнного стану. Ці аргументи є беззаперечними, оскільки ведення бізнесу є гарантією наповнення державного бюджету та збереження платоспроможності підприємців.
3. Аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду свідчить, що основними шляхами розвитку підприємницької діяльності виступає державна політика підтримки розвитку бізнесу, спрямована на створення сприятливого середовища для стабільного розвитку суб'єктів бізнес діяльності; Забезпечення вільного доступу до кредитів і позик шляхом працювання гарантійних фондів.
4. Проведена аналітична оцінка стану підприємницької діяльності в Одеській області свідчить, що в динаміці кількості фізичних осіб-підприємців в Одеській області у 2021 році (до війни) кількість ФОПів порівняно з 2024 роком становила 108895 тис. одиниць (Протягом війни кількість ФОПів значно зросла і впала до 77,9 тис. шт.

Абсолютний приріст нових юридичних осіб в Одеській області у 2024 році порівняно з 2023 роком склав 1407 одиниць, а приріст кількості ФОП– 5704 одиниці.

За даними опитування підприємців Одеси відомо, що найбільшими проблемами регіону є міграція робочої сили за кордон, складнощі з логістикою (опитування проводилося до масових атак на портову інфраструктуру Одеси), корупція та непередбачувані дії підприємців – умови, які можуть погіршити бізнес ситуації.

5. Проведена аналітична оцінка бізнес-середовища Одеської області дозволяє зробити наступні висновки: Одеська область є одним із найбільш перспективних та сучасних регіонів України. Окрім дуже вигідного транспортно-географічного положення, він характеризується високим агропромисловим потенціалом та привабливим інвестиційним кліматом.

6. Аналітична оцінка державної управлінської політики свідчить, що основними перешкодами для стабільного розвитку підприємництва в Одеській області під час війни є: труднощі з матеріально-технічним забезпеченням; зниження купівельної спроможності населення; міграція персоналу за кордон.

7. Визначено можливості впровадження іноземного досвіду регулювання бізнес діяльності в Україні, запозичення досвіду Італії (міжнародні програми допомоги), Бельгії (державні гарантії за кредитами, стимулювання інвестицій та податкові пільги), Фінляндії (валютно-кредитна політика).

8. Конкретизовано основні шляхи розвитку підприємництва в Одеській області відповідно до реалій військового стану: регіональна безпека; розвиток індустрії туризму та рекреації; модернізація та розвиток портового господарства; модернізація та розвиток рибного господарства; розвиток альтернативних логістичних маршрутів; розвиток промисловості (розвиток індустріальних парків); розвиток харчової і переробної промисловості; розвиток аграрного сектору (а саме: оновлення і модернізація зрошувальних

систем, підвищення рівня конкурентоспроможності виноробної галузі); формування інвестиційного потенціалу; підтримка регіонального виробника; цифрова реорганізація бізнесу; навчання людського капіталу; впровадження та поширення інклюзії у бізнесі.

Тому підприємницька діяльність відіграє дуже важливу роль у розвитку та підтримці національної економіки в умовах воєнного часу, по-перше, впливає на стабільність та розвиток економіки країни; по-друге, впливає на зростання економічного потенціалу держави в надзвичайно складних умовах військового стану.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Жосан Г. В., Хірса І. М. Особливості підприємницької діяльності в Україні в умовах воєнного стану. *«Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка»*. Випуск 14, 2022, с. 26-31.
2. Витвицька О., Суворова С., Корюгін А. Вплив цифрового маркетингу на розвиток підприємництва в умовах війни. *Економіка та суспільство*. 2022. No 40. URL: <https://economyand.society.in.ua/index.php/journal/article/view/1518> (дата звернення: 07.02.2024)
3. Муранова Т. О. Вітчизняне підприємництво в умовах воєнного стану: основні тенденції та методи підтримки. *Економіка та суспільство*. Випуск №47, 2023, 56-62 с.
4. Що відбувається з бізнесом у воєнний час – дослідження Mastercard. URL: <https://blog.portmone.com.ua/blog-portmone-com-ua-uk/chto-proishodit-s-biznesom-v-voennoe-vremya-issledovanie-mastercard> (дата звернення: 10.01.2024)
5. Пашко П.В. та ін. Підприємництво в епоху глобальних трансформацій: виклики та перспективи розвитку: монографія. Ірпінь: Університет державної фіскальної служби України, 2019. 476 с.
6. Антонюк К.Г. Фактори інвестиційної привабливості туристичної сфери України. *Modern Economics*. 2019. Вип. 13. С. 168–173.
7. Головащенко В.П., Сидорова А.В. Сучасне бізнес-середовище України. URL: <https://www.google.com/search?client=firefox-b-d&q=3.%09Головащенко+В.%E2%80%89П.%E2%80%89%2C+Сидорова+А.%> (дата звернення: 11.01.2024)
8. Грінченко Р.В. Тенденції розвитку підприємництва в Україні. *Інтелект XXI*. 2019. No 3. С. 133–137.
9. Причепа І.В. Перспективи розвитку підприємництва в Україні за умов глобалізації та євроінтеграції. URL:

- <http://www.file:///D:/Documents/Downloads/2270.pdf> (дата звернення: 11.01.2024)
10. Жосан Г.В., Кириченко Н.В. Менеджмент персоналу в умовах постпандемії та воєнного стану в Україні. *Таврійський науковий вісник. Серія Економіка*. 2022. Вип. 12. С. 48–54.
 11. Гаєвська Л.М., Марченко О.І. Підприємницька діяльність: підручник. Серія «Податкова та митна справа в Україні», т.125. Університет ДФС України. Ірпінь, 2019. 500 с.
 12. Віннік С. О. Адміністративно–правові засади здійснення контролю та нагляду за підприємницькою діяльністю: дис. канд. юрид. наук : 12.00.07. Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна». Сумський державний університет. Суми, 2020. 213 с.
 13. Господарський кодекс України : Закон України від 19.02.2016 р. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 10.01.2024).
 14. Нікітенко К. С. Підприємницька діяльність: аспекти, тенденції і перспективи розвитку в умовах пандемії. Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка». 2021. №12. С.123-128.
 15. Карпюк Г.І. Основи підприємництва: навч.посіб. Навчальний посібник розроблений в межах Програми ООН із відновлення та розбудови миру за фінансової підтримки Європейського Союзу. 2021. 108 с.
 16. Державна служба статистики України: офіційний сайт. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 10.01.2024).
 17. Кобко Р. В. Особливості здійснення підприємницької діяльності в умовах воєнного стану. *Юридичний бюлетень*. 2023. Вип. 30. С. 27-34.
 18. Буличева Н., Буличев А. Аналіз європейського досвіду державного регулювання господарської діяльності та можливість його використання в Україні. *Сучасне право : міжнародний вимір і національний досвід : матеріали міжнародного круглого столу*, 2.11.2021 р. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2021. с. 254. URL:

- https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/40948/1/N_Bulycheva_A_Bulychev_FP_MV.pdf (дата звернення: 20.01.2024).
19. Програма соціально-економічно та культурного розвитку Одеської області на 2024 рік від 01.03.2024 р. № 625-VIII. URL: [https://oda.od.gov.ua/wp-content/uploads/2024/03/programa-soczialno-ekonomichnogo-ta-kulturnogo-rozvytku- odeskoyi-oblasti-na-2024-rik.pdf](https://oda.od.gov.ua/wp-content/uploads/2024/03/programa-soczialno-ekonomichnogo-ta-kulturnogo-rozvytku-odeskoyi-oblasti-na-2024-rik.pdf) (дата звернення: 09.04.2024).
 20. Програма соціально-економічно та культурного розвитку Одеської області на 2023 рік та основні напрями розвитку на 2024-2025 роки від 04.08. 2023р. № 575- VIII. URL: <https://oblrada.od.gov.ua/wp-content/uploads/575-VIII.pdf> (дата звернення: 10.04.2024).
 21. Морозова К. Regional Business Review: з якими викликами стикнулися Одеські підприємці у 2022. ЛІГА.net. URL: <https://blog.liga.net/user/kmorozova/article/47288?fbclid=IwAR3HjAsJbbmLWguPsJwFIFmP5165Jv9linZnm-jb1J4EQby2FMrLFdtMpwk> (дата звернення: 10.04.2024).
 22. Головне управління статистики в Одеській області: офіційний сайт. URL: <http://www.od.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 15.04.2024).
 23. Черновалова К. Експорт з Одеської області збільшився на 72,52%, а імпорт – на 46,8%. Коментарі. UA. Одеса. 2023: веб-сайт. URL: <https://odessa.comments.ua/ua/news/society/developments/2893-eksport-z-odeskoi-oblasti-zbilshivsya-na-72-52-a-import-na-46-8.html> (дата звернення: 15.04.2024).
 24. Стратегія розвитку Одеської області на 2021-2027 роки. Одеська обласна державна адміністрація. 2020 від 03 бер. 2020 р. № 1228-VII. URL: <https://oda.od.gov.ua/odeshhyna/soczialno-ekonomichnyj-ta-kulturnyj-rozvytok/strategichni-plany-dij-ta-programy-rozvytku/strategiya-regionalnogo-rozvytku/strategiya-rozvytku-odeskoyi-oblasti-na-2021-2027-roky/> (дата звернення: 15.04.2024).
 25. Звіт виконання Програми соціально-економічного та культурного розвитку Одеської області за 2022 рік. URL: <https://uvp.od.gov.ua/wp->

- content/uploads/2023/04/PROYEKT._ZVIT_PSER_za_2022_rik.pdf (дата звернення: 15.04.2024).
26. Програма розвитку конкурентоспроможності малого та середнього підприємництва в Одеській області на 2021-2024 роки. Розпорядження Одеської обласної військової адміністрації від 8 жовтня 2023р. № 934/А-2023. URL: <https://oda.od.gov.ua/wp-content/uploads/2023/11/programa-rozvytku-konkurentospromozhnosti-msp-2021-2024-vid-08.11.2023-%E2%84%96-934.a-2023.pdf> (дата звернення: 15.04.2024).
27. Кіровоградщина, Вінниччина, Одещина – лідери програми «Доступні кредити 5-7-9» Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/kirovohradshchyna-vinnychchyna-odeshchyna-lidery-prohramy-dostupni-kredyty-5-7-9> (дата звернення: 15.04.2024).
28. Програма компенсації відсоткової ставки за іпотечними кредитами військовослужбовців Збройних Сил за контрактом, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки, Головного управління розвідки Міноборони, Національної гвардії, Держприкордонслужби, осіб рядового і начальницького складу Державної служби України з надзвичайних ситуацій, поліцейських на 2023- 2024 роки в Одеській області від 09.10.2023 р. № 814/А-2023. URL: <https://oda.od.gov.ua/wp-content/uploads/2023/10/programa-eoselya-vid-09.10.2023.pdf> (дата звернення: 15.04.2024).
29. Бізнес основні перешкоди для свого відновлення в умовах війни. Укрінформ: веб-сайт. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3673134-biznes-nazvav-osnovni-pereskodi-dla-svogo-vidnovlennav-umovah-vijni.html> (дата звернення: 16.04.2024).
30. Стрілець В. Ю. Забезпечення розвитку малих підприємств: теорія, методологія, практика: монографія. Полтава: ПУЕТ, 2019. 457 с.
31. У 2024 році майже 80% МСБ планують розширювати бізнес та залучати кошти у розвиток. Європейська Бізнес Асоціація: веб-

- сайт. URL:<https://eba.com.ua/u-2024-rotsi-majzhe-80-msb-planuyut-rozshyruvaty-biznes-ta-zaluchaty-koshty-u-rozvytok/> (дата звернення: 22.04.2024).
- 32.SME Fund 2024: продовжено грантову підтримку українського малого та середнього бізнесу щодо реєстрації ІР об'єктів в ЄС. ІР. Office: веб-сайт. URL: <https://nipo.gov.ua/sme-fund-2024-hrantova-pidtrymka/> (дата звернення: 22.04.2024).
- 33.Seeds of Bravery: п'ять нових грантових програм для українських технологічних стартапів та МСП.Дія. Бізнес. URL: <https://business.diia.gov.ua/cases/granti/seeds-of-bravery-pat-novih-grantovih-program-dla-ukrainskih-tehnologicnih-startapiv-ta-msp> (дата звернення: 23.04.2024).
- 34.Український бізнес отримає підтримку від європейської комісії на 7,5 млн євро в рамках програми ЄС «Єдиний ринок». Міністерство економіки України. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=b262036d-f6ca-4952-b536-91b9ac579b7e&title=EvropeiskaKomisia> (дата звернення: 23.04.2024).
- 35.Офіційний сайт Приват банку. URL:<https://privatbank.ua/>(дата звернення 23.04.2024).
- 36.Ощадбанк отримав від ЄІБ ліміт фінансування в розмірі 25 млн євро для підтримки українського підприємництва. Ощадбанк. URL: <https://www.oschadbank.ua/news/osadbank-otrimav-vid-eib-limitfinansuvanna-v-rozmiri-25-mln-evro-dla-pidtrimki-ukrainskogo-pidpriemnictva> (дата звернення:24.04.2024).
- 37.Державна підтримка: Кредитна програма для експортерів. Дія. Бізнес.URL: https://export.gov.ua/financing_of_exporters (дата звернення: 24.04.2024).
- 38.Податковий Кодекс України: Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/conv#n8438> (дата звернення: 24.04.2024).

39. Кодекс законів про працю в Україні від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08/conv#n1422> (дата звернення: 24.04.2024).
40. Присяжнюк Н. Які країни найбільше допомагали Україні у 2022-2023 роках. SPEKA. 2024. URL: <https://speka.media/yaki-krayini-naibilse-dopomagayut-ukrayini-vm55yl> (дата звернення: 24.04.2024)
41. Основні засади грошово-кредитної політики на період воєнного стану. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/files/hJTwdIrBPNWeMzk> (дата звернення: 24.04.2024).
42. Одеська область сприяє розвитку малого та середнього бізнесу. Одеська обласна рада: веб-сайт. URL: <https://oblrada.od.gov.ua/blog/odeska-oblast-spruyaye-rozvytku-malogo-ta-serednogo-biznesu/> (дата звернення: 28.04.2024).
43. Адміністрація морських портів: Україна вже втратила половину своїх терміналів. Межа: веб-сайт. URL: <https://mezha.net/ua/bukvy/administratsiia-morskykh-portiv-ukraina-vzhe-vtratyla-polovynnu-svoikh-terminaliv/> (дата звернення: 28.04.2024).
44. Як відновити економіку Одеської області: погляд Заступника голови ОДА на перспективи. Міжнародний морський журнал «Судноплавство»: URL: <https://ua.sudohodstvo.org/yak-vidnovyty-ekonomiku-odeskoyi-oblasti-poglyad-zastupnyka-golovy-oda-na-perspektyvy/> (дата звернення: 28.04.2024).
45. Виноградарство Одещини: розвиток та перспективи. Болградська району державна адміністрація: URL: веб-сайт. <https://bolgrad-rda.od.gov.ua/2023/10/vynogradarstvo-odeshhyny-rozvytok-ta-perspektyvi/> (дата звернення: 28.04.2024).
46. Рішення про внесення змін до рішення обласної ради від 03.03.2020 р. №1228-VII «Про затвердження стратегії розвитку Одеської області на період 2021- 2027 роки» від 16.04.2021р. № 139-VII. URL: <https://oda.od.gov.ua/wp-content/uploads/2021/04/1pro-vnesennya-zmin->

do_rishennya-oblasnoyi-rady-vid- 03.03_compressed.pdf (дата звернення:
28.04.2024).